Mittuniversitetet
MID SWEDEN UNIVERSITY

Avhandling för avläggande av doktorsexamen i Sociologi, Östersund 2010

RISKFÖRSTÅELSE

Teoretiska och empiriska perspektiv

Erika Wall

Handledare:
Anna Olofsson & Roine Johansson

Institutionen för samhällsvetenskap
Mittuniversitetet, 831 25 Östersund

ISSN 1652-893X
Mid Sweden University Doctoral Thesis 81
ISBN 978-91-86073-70-1

Akademisk avhandling som med tillstånd av Mittuniversitetet framläggs till offentlig granskning för avläggande av doktorsexamen i sociologi, fredagen den 23 april 2010, klockan 13:15 i sal L216, Mittuniversitetet Östersund. Seminariet kommer att hållas på svenska.

RISKFÖRSTÅELSE

Teoretiska och empiriska perspektiv

Erika Wall

© Erika Wall, 2010

Department of Social Sciences
Mid Sweden University, SE- 831 25 Östersund
Sweden

Telephone: +46 (0)771-975 000

Printed by Kopieringen Mid Sweden University, Sundsvall, Sweden, 2010

RISKFÖRSTÅELSE

Teoretiska och empiriska perspektiv

Erika Wall

Department of Social Sciences
Mid Sweden University, SE-831 25 Östersund, Sweden
ISSN 1652-893X, Mid Sweden University Doctoral Thesis 81;
ISBN 978-91-86073-70-1

INNEHÅLLSFÖRETECKNING

Figurförteckning vi
Inkluderade artiklar viii
Abstract x
Sammanfattning xii
Förord xiv

1. INLEDNING 1
1.1. Syfte 2
Delstudier och frågeställningar 2
2. TEORI 5
2.1. Risk 5
Betydelsen av sociala och kulturella kontexter 6
2.2. Teoretisk begreppsutveckling 7
2.3. Riskförståelse 8
Meningsstrukturen som bas för individens riskförståelse 9
Riskförståelse och plats 12
2.4. Sammanfattning 13
3. TIDIGARE FORSKNING 15
3.1. Tidigare forskning relaterad till riskförståelse 16
Metoder i tidigare studier 17
4. METODOLOGI 19
4.1. Enkätundersökningar 20
Användbarhet och tillförlitlighet 21
4.2. Fokusgruppsintervjustudier 22
Användbarhet och tillförlitlighet 24
5. DELSTUDIER 27
5.1. Beskrivning av avhandlingens artiklar 27
Artikel I 27
Artikel II 30
Artikel III 31
Artikel IV 33
5.2. Sammanfattning 34
6. AVSLUTNING 37
6.1. Slutsatser 37
Avhandlingens bidrag till forskningsområdet 38
6.2. Fortsatt forskning 40
Ytterligare begreppsutveckling 41
Fördjupning ifråga om rumsliga dimensioner 42
Slutord 43
7. REFERENSER 45

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1) Schematisk beskrivning av avhandlingsprojektet. 4
Figur 2) Illustration av relationen mellan meningsstruktur, riskförståelse samt risk- och riskreducerande beteenden....13
Figur 3) Summering av frågeställning, metod och urval för respektive artikel. 19
Figur 4) Teoretisk modell för riskförståelse (empiriska resultat inkluderade). 29
Figur 5) Sammanfattande illustration av artiklarna i avhandlingen....35

INKLUDERADE ARTIKLAR

Denna avhandling utgår huvudsakligen ifrån följande fyra artiklar, refererade med romerska siffror, som Artikel I, II, III och IV.

Artikel I — Young People Making Sense of Risk: How meaning of risk are materialised within the social context of every-day life.
Wall, Erika & Olofsson, Anna.
Publicerad i *Young, Nordic Journal of Youth Research.* (2008) 16(4):431-448.

Artikel II — Traffic Safety Behaviour among Young People in Different Residential Settings: the use of seat belts, bicycle helmets, and reflectors by young people in Sweden.
Wall, Erika.
Publicerad i *International Journal of Injury Control and Safety Promotion* (2009) 16(4):197-204.

Artikel III — Ungdomars samtal kring risker i trafiken: Relationen mellan riskförståelse och platsanknytning.
Wall, Erika.
Publicerad i *Sociologisk Forskning* (2009) 46(3):37-55.

Artikel IV — Structure of meaning and sense-making of risk: An operationalisation of sense-making tested by grouping individuals according to their structure of meaning
Wall, Erika.
Skickad till *Journal of Risk Research* (12 februari 2010). Denna reviderade version är nu under bedömning för publicering.

ABSTRACT

Sense-making of risk: theoretical and empirical perspectives

The thesis introduces the concept of 'sense-making of risk' (*riskförståelse*) for the purpose of the theoretical and empirical study of the individual's sense-making of risk. Particular weight is attached to an examination of the term's various components, its compass, and the relationship between sense-making of risk and behaviour. The premise is that risk is created and defined by the common conceptions that exist within the framework of a specific social context; the effect is to focus attention on the significance of social and cultural contexts. For this reason the thesis's conceptual exposition draws on the likes of Karl Weick's and Alfred Schütz's theories of the individual's creation of meaning.

The choice of Weick's theory of sense-making means that the concept of sense-making of risk can be used to illustrate the individual's personal understanding of different risks, and it is argued that the norms and values that encompass the individual, whatever the social or spatial nature of the context, are decisive for the understanding formed of a given risk. By using Schütz's theories of social relationships, amongst others, the importance and function of the individual's structure of meaning for sense-making of risk can be mapped. Structure of meaning consists of a number of different components, of which four are analysed in detail: personal experience; individual or collective orientation; place attachment; and social class. The individual, by relating the risk encountered to personal structures of meaning, creates an understanding of the specific risk. An important aspect of structure of meaning that it is socially construed by the socialization processes that operate in the individual's specific spatial context. This means that sense-making of risk is strictly localized: the individual's comprehension of risk depends on the social and spatial context.

To provide a full picture of sense-making of risk, and risk behaviour, and to study these phenomena using a variety of methodological perspectives, the data was gathered from both polls and focus-group interviews.

It is in the first article, based on a focus-group interview study, that the concept of sense-making of risk is introduced: the empirical results demonstrate that it can be used to chart how young people with similar risk perceptions differ in their understanding of a variety of risks. A theoretical model is proposed that establishes that there are two dimensions to the individual's sense-making of risk. The first dimension marks the degree to which the individual's sense-making of risk is localized; the second, whether the individual's sense-making of risk is best described as collectively or individually oriented. Empirically, the results show that the young people in the study shared risk perceptions, but that their sense-making of risk differed, and that the differences can be attributed to their home circumstances.

The second article considers young people's risk behaviour in traffic milieus. The study presents logistic regression analyses of data taken from the Swedish *Trafiksäkerhetsundersökningen* ('Road Safety Survey') of 2001. The principal conclusion drawn in this study is that the individual's sense-making of risk is insufficient to explain behaviour in relation to risk: the spatial context must also be taken into account.

The third article, which is based on a focus-group interview study, applies the concept of sense-making of risk in an analysis of traffic risks. The study focuses on the relationship between place attachment and sense-making of risk, and demonstrates that various aspects of place attachment have implications for the individual's sense-making of risk. For the young people who participated in the study, social belonging is of particular consequence for their sense-making of risk, yet the other facets of place attachment studied here also played a part.

The fourth and final article offers a cluster analysis of data from the Swedish national poll *Samhälle och värderingar* ('Society and Values') of 2008. The article's most important result is its refinement of the theoretical concepts. Structure of meaning is singled out as the basis for the individual's sense-making of risk. Further, an operationalization of individuals' structure of meaning was used to group the participants. In its empirical application the concept was shown to be useful in studying the behavioural differences between various social groups, since grouping by structure of meaning furnishes an explanation for variations in risk and risk-reducing behaviour. This finding serves to illustrate the relationship between structure of meaning and behaviour in relation to risk.

The introductory and concluding chapters assemble the studies' findings and offer a full account of the concept of sense-making of risk, detailing its special importance in describing how social and spatial contexts are integral to the individual's sense-making of risk. The thesis' most important conceptual contribution is to the question of how the individual arrives at a personal sense-making of risk. However, it will fall to future studies to establish the concept's general applicability by considering its theoretical ramifications and empirical implementation. In this way, sense-making of risk can take its place in a specifically sociological conceptual apparatus that focuses on how the individual relates to risk.

Key-words:
risk, sense-making of risk, place attachment, traffic safety, young people

SAMMANFATTNING

Riskförståelse: Teoretiska och empiriska perspektiv
Föreliggande avhandling introducerar begreppet riskförståelse (sense-making of risk) och dess syfte är att teoretiskt och empiriskt studera detta begrepp. Särskild vikt har lagts vid att undersöka riskförståelsens olika beståndsdelar, dess rumsliga dimensioner samt relationen mellan riskförståelse och beteenden. Med utgångspunkt i att risker definieras och skapas genom gemensamma föreställningar inom ramen för ett specifikt socialt sammanhang fokuseras betydelsen av sociala och kulturella kontexter. Med detta som grund har begreppsutvecklingen i avhandlingen bland annat inspirerats av Karl Weicks och Alfred Schütz teorier om individens meningsskapande.

I de olika delstudier som ingår i avhandlingen studeras olika aspekter av individens riskförståelse och risk-/riskreducerande beteenden. Genom att utgå ifrån Weicks teorier om meningsskapande (sense-making) illustrerar riskförståelsebegreppet individens personliga förståelse för olika risker. De normer och värderingar som omger individen i det sociala och fysiskt definierade sammanhang som hon befinner sig i är avgörande för vilken förståelse hon kan skapa för en risk. Genom att använda bland annat Schütz teorier om sociala relationer har betydelsen och funktionen av individens meningsstruktur synliggjorts som bas för individens riskförståelse. Meningsstrukturen består av flera olika delar och i avhandlingen lyfts fyra av dessa fram: egna erfarenheter, värderingar, platsanknytning och social skiktning. Genom att individen relaterar den risk hon möter till den egna meningsstrukturen skapas förståelse för den specifika risken. Meningsstrukturens funktion är att bistå individen med förenklingar av verkligheten för att göra det möjligt att skapa mening kring olika risker. En viktig aspekt vad gäller meningsstrukturen är att den i hög grad är socialt konstruerad genom socialiseringsprocesser i det specifika sammanhang som individen befinner sig i. Detta innebär att individens förståelse av risk relateras till olika sociala och rumsliga sammanhang; individens riskförståelse är således platsbunden.

Avhandlingen bygger på fyra delstudier vilka presenteras i artikelform. Datamaterial samlats in genom både enkätundersökningar och fokusgruppsintervjustudier för att undersöka detta fenomen utifrån olika metodologiska perspektiv.

I den första artikeln, baserad på en fokusgruppsintervjustudie, introducerades begreppet riskförståelse. De empiriska resultaten visade att begreppet kan användas för att synliggöra hur ungdomar med liknande riskperceptioner skiljer sig åt i sin förståelse av olika risker. En teoretisk modell utformades som beskriver individens riskförståelse med utgångspunkt i två dimensioner. Den första dimensionen relaterade till i vilken grad individens riskförståelse är platsbunden och den andra till om individens riskförståelse främst kan beskrivas som kollektivt eller individuellt orienterad. Empiriskt åskådliggjorde resultaten att ungdomarna i studien upp-

fattade samma risker som allvarliga men att deras riskförståelse skilde sig åt och att dessa skillnader kunde härledas till boendemiljö.

I den andra artikeln studerades ungdomars riskbeteenden i trafiken. I studien gjordes logistiska regressionsanalyser på ett datamaterial hämtat från Trafiksäkerhetsundersökningen 2001. En viktig slutsats från denna studie var att det är viktigt att inte bara ta hänsyn till individens riskförståelse, utan också till rumsliga sammanhang vad gäller att förklara individens beteenden i relation till risk.

Den tredje artikeln, som baserades på en fokusgruppsintervjustudie, var en tillämpning av begreppet riskförståelse med avseende på risker i trafiken. Undersökningen fokuserade på relationen mellan platsanknytning och riskförståelse. Studien visade att olika aspekter av platsanknytning har betydelse för individens riskförståelse. Social tillhörighet hade särskilt stor betydelse vad gäller riskförståelse hos de ungdomar som deltog i studie. Också de andra dimensioner av platsanknytning som studerades (yttre förhållanden, ömsesidigt beroende och värdegemenskap) hade betydelse för riskförståelse hos respondenterna i studien.

I den fjärde delstudien genomfördes klusteranalys på ett datamaterial från undersökningen Samhälle och värderingar 2008. Det viktigaste resultatet från denna studie var den teoretiska begreppsutveckling som presenterades. Denna innebar att meningsstrukturen lyftes fram som bas för individens riskförståelse. Vidare gjordes en operationalisering av individens meningsstruktur, vilken användes för att gruppera individer. Den empiriska tillämpningen visade sig vara användbar vad gäller att studera skillnader i beteenden mellan olika grupper i samhället då gruppering utifrån meningsstruktur bidrog till att förklara skillnader i risk-/riskreducerande beteenden.

I kappan förs de olika delstudierna samman och begreppsutvecklingen i fråga om riskförståelse beskrivs. Begreppet är av särskild vikt vad gäller att beskriva hur sociala och rumsliga sammanhang ingår i individens riskförståelse. Den begreppsutveckling som gjorts har också visat att individen baserar sin riskförståelse på en meningsstruktur vilken också kan användas för att undersöka risk- och riskreducerande beteenden. Avhandlingens viktigaste bidrag är den teoretiska begreppsutvecklingen ifråga om hur individen skapar sin personliga riskförståelse. Ytterligare teoretisk begreppsutveckling och empiriska tillämpningar bör dock göras i kommande studier för att säkerställa begreppets generella användbarhet. Genom detta kan riskförståelse bli en viktig del i en specifikt sociologisk begreppsapparat med fokus på hur individen förhåller sig till risk.

Nyckelord:
risk, riskförståelse, plats, platsanknytning, trafiksäkerhet, ungdomar

FÖRORD

Vetenskap är glamoröst och är viktigare än allt annat.
Kunskapen kan aldrig tas ifrån dig. Forskare är vår framtid och vårt hopp.

Detta citat har varit (och är) ledstjärnan för min forskning. Det ger mig allt jag behöver: ett rosa skimmer av stjärnstatus, handfasta bevis för mitt kunnande och en visionär syn på samhällsrelevansen i min forskning. Med detta citat som stöd har jag nu avslutat min forskarutbildning. Jag känner mig som en stjärna!

Inte bara detta citat har gett mig stöd. Under de år som jag varit doktorand på avdelningen för sociologi vid Mittuniversitetet har jag befunnit mig i en vänskaplig och allt starkare forskarmiljö som i mycket hög grad har bidragit till såväl till mina vetenskapliga framsteg som till min trivsel! Bland många viktiga personer vill jag särskilt framhålla betydelsen av mina handledare, tillika vänner, Anna Olofsson och Roine Johansson, vad gäller min forskarmässiga utveckling. Dessutom vill jag lyfta fram kollegerna inom forskargruppen KRIHS som gett stöd och inspiration.

Forskarutbildningen är slut men min förhoppning är att detta istället markerar starten för en framtid fylld av glamorös och viktig forskning!

Erika Wall
Östersund 2010

1. INLEDNING

Denna avhandling handlar om risk. Den handlar dock inte om risk i största allmänhet. Istället bygger avhandlingen på ett grundläggande sociologiskt intresse för hur människor interagerar med sin omvärld. Jag är nyfiken på hur individen förhåller sig till sin sociala och fysiska miljö och på vilket sätt detta inverkar på såväl individens förståelse av risker i omgivningen som på hennes beteendemönster. Jag har utifrån detta intresse inriktat avhandlingsarbetet mot människors riskförståelse och riskbeteenden i vardagen.

Avhandlingen hör hemma i traditionen av riskstudier inspirerade av Mary Douglas med flera (Douglas & Wildavsky 1982a) samt det sociokulturella perspektivet på risk (Lupton 1999). Detta innebär att stor vikt läggs vid sociala, kulturella och historiska sammanhang för hur individen förhåller sig till risk. Denna teorietiska inriktning pekar på betydelsen av att studera människors riskförståelse i vardagslivet (se exempelvis Lupton & Tulloch 2002; Tulloch & Lupton 2003).

Inom forskningsområdet finns teorier vilka inbegriper kontextuella faktorer ifråga om hur individen förhåller sig till risk. Jag menar dock att det trots detta finns behov av begreppsutveckling inom området. Min uppfattning är att man måste ta hänsyn till den specifika livsmiljö i vilken individen befinner sig. Även om människor uppfattar risken att drabbas av exempelvis en bilolycka som lika stor oavsett var man bor och i vilket socialt sammanhang man befinner sig, så tror jag att *förståelsen* för denna risk skiljer sig åt mellan olika människor.

Särskilt bör begreppsutveckling inom området fokusera på vilket sätt människors förståelse av risk konstrueras och sker i social interaktion samt hur sociala såväl som fysiska kontexter har betydelse för denna. Riskförståelse bör därför studeras som ett fenomen vilket varierar, inte bara på samhällsnivå, utan också på grupp- och individnivå. Jag menar alltså att individens riskförståelse influeras av kulturell samsyn på samhällsnivå (jämför med Douglas 1978) men också av normer på gruppnivå, i vilket geografiskt/rumsligt sammanhang hon befinner sig och av vilka erfarenheter hon har av den specifika risk som studeras.

Min förhoppning är att föreliggande avhandling genom teoretisk begreppsutveckling och empiriska studier kan bidra med ny kunskap om individens riskförståelse.

1.1. Syfte

Avhandlingsprojektet har till övergripande syfte att teoretiskt och empiriskt studera riskförståelse. Särskilt vikt läggs vid att undersöka relationen mellan individens riskförståelse och risk-/riskreducerande beteenden samt individens meningsstruktur som bas för den personliga riskförståelsen. I relation till detta fokuseras betydelsen av plats och platsanknytning.

Delstudiernas avgränsningar och frågeställningar

Avhandlingen inkluderar fyra delstudier. Två av dessa är inriktade mot riskförståelse, en mot riskreducerande beteenden och en inkluderar såväl riskförståelse som risk/riskreducerande beteenden.

Då det finns många olika typer av risker i samhället och många olika befolkningssegment avgränsas de olika delstudierna genom att risker i trafiken och ungdomar används som empiriska exempel. Vidare är avhandlingen avgränsad till Sverige.

Trafiken är ett riskområde i individens vardag: man befinner sig i trafiken som gående, cyklist, bilist etcetera. Dessutom är det ett område i vardagen i vilket många människor drabbas av olyckor. I Sverige motsvarar dödssiffrorna i trafiken en omkommen person om dagen (SIKA 2007). Risker i trafiken ska således ses som ett exempel bland många olika typer av risker vilka vi möter i vår vardag. Genom att välja ut en specifik typ av risk ges dock möjlighet att nå djupare i förståelsen av hur människor förhåller sig till risk.

En annan aspekt av trafiken som riskmiljö är att beteenden i trafiken styrs såväl av lagmässig reglering som av normer och värderingar. Vad gäller normer synliggörs betydelsen av dessa till exempel i hur man använder sig av signalhorn, i vilken utsträckning bilister stannar för gående som avser att passera bilvägen där inget övergångsställe finns, eller i vilken grad bilister släpper in varandra vid byte av körbana under köbildning. Sådana normer kan vara av helt avgörande betydelse för individens säkerhet i trafiken. Trots detta finns få studier gjorda på hur människor förhåller sig till trafiken som riskmiljö i vardagen. Inte minst inom sociologisk forskning är detta ett underbeforskat område.

Inriktningen mot *ungdomar* beror på att detta är en grupp i samhället vilken vanligen studeras ifråga om särskilda riskbeteenden, exempelvis droganvändning och sexuellt risktagande (Abbott-Chapman & Denholm 2001; Essau 2004; Hunt, Evans & Kares 2007; Irwin 2004). Få studier har gjorts inom riskforskningen med fokus på hur ungdomar, generellt sett, uppfattar och förstår risk. Det finns resultat som visar att ålder har betydelse för hur risker uppfattas men det finns också resultat

som visar på motsatsen. Man har till exempel sett att ungdomar tenderar att generellt sett se risker som mindre allvarliga än vad vuxna gör (Enander & Johansson 2002).

Det är särskilt intressant att titta närmare på ungdomars förhållningssätt till mer vardagliga typer av risker än vad som vanligtvis är fallet när ungdomar studeras (Wall 2009a). Vidare är det intressant att fokusera på riskreducerande beteenden bland ungdomar i allmänhet, i stället för att lyfta fram särskilda subgrupper med speciellt risktagande beteenden. I avhandlingen kommer ungdomar att studeras i fråga om många olika typer av risker, riskreducerande beteenden i trafiken kommer dock att lyftas fram särskilt. Tidigare forskning om ungdomars risk- och riskreducerande beteenden i trafiken har framför allt utgått ifrån psykologiska teorier om beteenden (se exempelvis Engström 2008). Att studera hur ungdomar förhåller sig till risker i trafiken är särskilt viktigt mot bakgrund av att ungdomar är involverade i trafikolyckor oftare än vuxna (Darcin & Darcin 2007). I Sverige är gruppen ungdomar i åldern 18-24 år, en av de grupper som löper allra störst risk att omkomma i trafiken (SIKA 2007).

Frågeställningar

Varje delstudie representeras av en artikel vardera, se Figur 1, nästa sida. Omvänt visar de dubbelriktade pilarna att varje artikel bidrar till att besvara det övergripande syftet för avhandlingen.

Avhandlingens delstudier bygger på följande frågeställningar:

- På vilka sätt kan man nå en djupare förståelse för hur ungdomar förhåller sig till och förstår olika risker genom att inkludera betydelsen av deras omgivande kontexter? (Artikel I)
- Hur kan plats, det vill säga var man bor, bidra till att förklara skillnader vad gäller ungdomars riskreducerande beteenden i vardagens trafikmiljöer? (Artikel II)
- Hur kan man öka förståelsen för hur ungdomar förhåller sig till risker och beteenden i trafiken genom att studera relationen mellan platsanknytning och riskförståelse? (Artikel III)
- På vilka sätt kan teoretisk utveckling av riskförståelsebegreppet, med avseende på den meningsstruktur som är relaterad till individens riskförståelse, bidra till ökad förståelse för relationen mellan å ena sidan individens riskförståelse och å andra sidan hennes beteende? (Artikel IV)

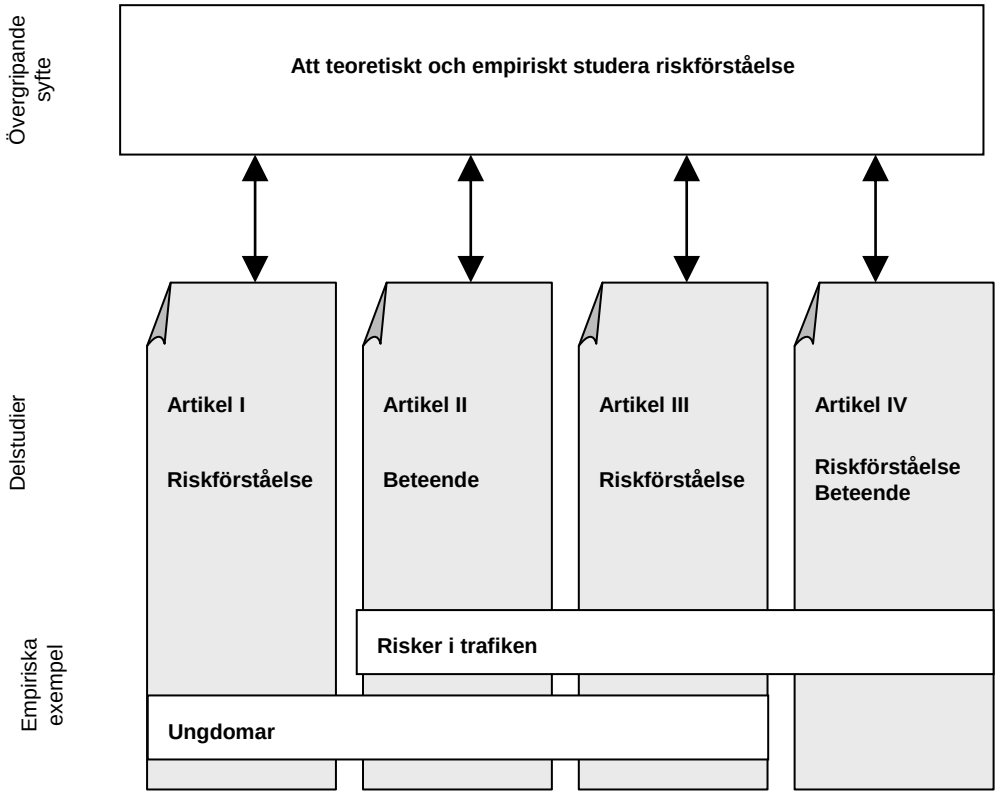

Figur 1) Schematisk beskrivning av avhandlingsprojektet.

2. TEORI

Denna avhandling hör hemma inom ramen för det tvärvetenskapliga området för samhällsvetenskaplig riskforskning[1]. Den tvärvetenskapliga karaktären på detta forskningsområde innebär att många olika teoretiska perspektiv används för att försöka förstå och förklara olika aspekter av hur individen förhåller sig till risk. Forskningsområdets spännvidd är stor och det finns teorier såväl på samhällsnivå, till exempel om risksamhället (Beck 2009), som teorier om individers kognitiva riskperceptioner (Slovic 2000). Forskningsområdets utveckling har inneburit att den teoretiska mångfalden har ökat, dels genom att teorier från andra forskningsfält har överförts till riskforskningen (se exempelvis Brown 2009; Zinn 2005) och dels genom att försök har gjorts i fråga om att försöka förena teoretiska angreppssätt vilka tidigare varit åtskilda (se till exempel Taylor-Gooby & Zinn 2006b).

2.1. Risk

Det diversifierade forskningsområdet innebär att begreppet ”risk” definieras på många olika sätt. Grovt sett kan man säga att det syftar till möjligheten att någonting ska hända i framtiden, eller att en viss konsekvens ska uppstå, eller mer precist som Terje Aven och Ortwinn Renn uttrycker det: ”Risk refers to uncertainty about severity of the consequences (or outcomes) of an activity with respect to something that humans value” (Aven & Renn 2009:1). Risker kan vara såväl konkreta och vardagliga som komplexa och globala. De förra kan till exempel bestå i risken att man ska bli påkörd av en bil när man är ute i mörkret och promenerar längs en bilväg och de senare kan exemplifieras med risker relaterade till klimatförändringen.

Riskbegreppet skiljer sig från begreppen ”kris” och ”katastrof” som istället syftar till specifika situationer, exempelvis en specifik olycka (Renn 1998). Man kan alltså säga att begreppet ”risk” relaterar till perioden innan en ”kris” uppstår – *om* den ens uppstår, vilket den inte behöver göra för att definieras som en risk. Jag väljer att koncentrera mig på riskbegreppet, eftersom jag tycker att det är spännande att se hur människor förhåller sig till risker i vardagen. För mig ligger intresset alltså i att studera hur människor tänker om och beter sig i relation till, sådant som de inte har fullständig kunskap kring och som skulle kunna leda till en kris.

[1] För en översikt av samhällsvetenskaplig riskteori, se Olofsson & Öhman, 2009.

Betydelsen av sociala och kulturella kontexter

Med utgångspunkt i riskperceptionsforskningen har olika teoretiska perspektiv växt fram. Bland annat sådana som fokuserar på betydelsen av sociala och kulturella kontexter i fråga om hur olika grupper av individer förhåller sig till risk.

Det sociokulturella perspektivet på risk (Lupton 1999) utgår ifrån att våra uppfattningar om risker kan ha att göra med i vilket socialt och kulturellt sammanhang vi befinner oss (Boholm 1998). Detta relaterar till den grundläggande sociologiska idén om att människor interagerar med och påverkas av, det sociala sammanhang i vilket hon befinner sig (Wall 2009b). Man lyfter här fram hur risker definieras och skapas genom gemensamma föreställningar inom ramen för olika sociala kontexter (Lupton 1999; Tulloch & Lupton 2003).

Att individens syn på risk är kontextuellt bunden innebär att det inte handlar om huruvida riskerna är allvarliga eller inte utan om hur de blir föremål för politisk behandling och vilken betydelse de genom detta får för individer inom ett specifikt sammanhang (Lupton 1999).

För det sociokulturella perspektivet på risk, liksom för andra teoretiska perspektiv inom dagens riskforskning, har Mary Douglas tillsammans med bland andra Aaron Wildavsky (1982a) haft stor betydelse. De menar att det är samhällets uppbyggnad och organisation, i termer av kulturellt bundna normer och förhållningssätt, som kan förklara kulturella skillnader i hur olika grupper av människor förhåller sig till risk (Douglas & Wildavsky 1982b)[2]. Detta innebär att man tänker sig att människor inom en specifik kultur eller inom ett avgränsat samhälle förhåller sig till risk på samma sätt. Grunden till detta är en idé om att risk ses som en kulturellt betingad respons på hot utifrån (Taylor-Gooby & Zinn 2006a). Utifrån detta perspektiv har Douglas presenterat en modell som visar på att olika samhällen kan kategoriseras som individualistiska, fatalistiska, hierarkiska eller egalitära (Douglas 1978). Kritik har riktats mot att man menar att Douglas teoretiska ansats är allt för begränsad. Individer måste kunna kategoriseras i ett stort antal grupper, utifrån de sociala roller individen har i vardagslivet (Renn et al. 1992). Dessutom har kritik framförts som handlar om att Douglas perspektiv bortser från sådana förklaringar till hur individen förhåller sig till risk som exempelvis kön, geografi och nationalitet. Jag instämmer i denna kritik och hoppas att begreppsutveckling kan bidra med ett synsätt på individens förståelse av risk vilket på ett bättre sätt inkluderar betydelsen av olika sociala och rumsliga dimensioner.

[2] För en utförligare presentation av Douglas kulturteoretiska perspektiv, se t.ex. Wall, 2009b.

2.2. Teoretisk begreppsutveckling

Med utgångspunkt i samhällsvetenskaplig riskforskning, särskilt med inspiration hämtad från det sociokulturella perspektivet på risk (Lupton 1999), har jag arbetat med begreppsutveckling inom detta område och introducerat termen *riskförståelse*.

Begreppet riskförståelse relaterar till en helhet bestående av å ena sidan individens riskförståelse och å andra sidan den *meningsstruktur* vilken används som grund för denna. Utifrån sin riskförståelse agerar sedan individen, vilket innebär att individens riskförståelse och *beteenden* är sammankopplade. Riskförståelsebegreppet lyfter således fram individens personliga förståelse för olika risker och visar på hur denna förståelse är relaterad till omgivande kontexter (Wall 2009c; kommande; Wall & Olofsson 2008). Detta innebär att riskförståelse fokuserar på betydelsen av sociala sammanhang för hur individen tolkar sin omvärld. Begreppet gör det därmed möjligt att beskriva hur riskförståelse skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället. Detta gäller även mellan grupper som vid första anblicken kan tyckas dela uppfattning om risk då de definierar samma risker som allvarliga (Wall & Olofsson 2008).

Inspirationen till begreppet riskförståelse kommer till stor del från Karl Weicks teori om meningsskapande vid osäkra situationer som cirkulerar kring begreppet ”sense-making”(”meningsskapande”)[3] (se till exempel Weick 1995; Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005). Begreppet är idag etablerat inom risk- och krisforskningen och används främst som teoretisk referensram i fråga om meningsskapande kring osäkra situationer, som till exempel risker och kriser inom ramen för ett organisatoriskt sammanhang (Kendra & Wachtendorf 2003; Kendra 2006), till exempel inom räddningstjänstens arbete vid en olycka (Landgren 2005). Weicks teori baseras i första hand på psykologisk/socialpsykologisk teori vilket möjliggör användande i sociologiska studier. Emellertid ligger dess fokus snarare på individens kognitioner än på de normer och värderingar som omger individen i det kontextuella sammanhang i vilket hon befinner sig. Vidare används denna teoretiska referensram för främst att tolka individens meningsskapande av situationer inom ramen för specifika organisatoriska kontexter.

Weick menar att meningsskapande behövs när individen hamnar i en krissituation, eller möter ett fenomen vilket hon inte har tidigare erfarenhet av och heller inte har fullständig kunskap om. Osäkerhet sätter igång individens meningsskapande genom att de karaktäriseras av oklarhet och dubbeltydighet (Harris 1994; Weick 1995). Genom sin oklara karaktär triggar de således till meningsskapande (Gioia &

[3] På svenska använder jag genomgående begreppet meningsskapande för detta fenomen.

Thomas 1996). Att meningsskapande sker beror dock snarare på att individen saknar verktyg för att hantera den situation hon befinner sig i, än på att hon inte har tillräcklig information om situationen. Att relatera informationen till liknande fenomen eller situationer i befintliga kategoriseringar skapar mening kring dem (Day & Lord 1992; Jacobson 1991). Meningsskapande beskriver därmed hur individen strukturerar det okända för att göra det möjligt att förstå (Weick 1995).

Meningsskapandet är socialt, det sker alltså i social interaktion. I mötet med andra får individen möjlighet att värdera och omvärdera den specifika situationen. Detta gör hon genom att föreställa sig hur hon ska agera (Weick 1995) i relation till sin profession, sina erfarenheter och kunskaper (Kendra 2006). Meningsskapandet återkopplar alltså till tidigare erfarenheter och är genom detta retrospektiv (Weick 1995). Då individen saknar kunskap och tidigare erfarenheter av den specifika situationen bygger meningsskapandet på att söka efter en rimlig förståelse av situationen, snarare än en korrekt sådan (ibid.).

2.3. Riskförståelse

Riskförståelse kan till viss del beskrivas som en överföring av Weicks teori till att gälla risker i allmänhet, med särskilt fokus på risker i individens vardagsliv. Till skillnad från meningsskapande i Weicks mening, som lyfter fram betydelsen av individens egna kunskaper och erfarenheter som del av en retrospektiv process, framhåller jag istället betydelsen av att se riskförståelsen i relation till det kontextuella sammanhang i vilket individen befinner sig. Jag menar alltså att de normer och värderingar som omger individen i det sociala och rumsligt definierade sammanhang hon befinner sig i är avgörande för vilken förståelse som individen *kan* skapa kring en risk. Med denna utgångspunkt har jag funnit att individens riskförståelse kan definieras som ”…the way people materialize meanings of risk within a social context” (Wall & Olofsson 2008:432).

Riskförståelse beskriver hur individen konkretiserar olika fenomen och ger dem mening i social interaktion. Genom att studera riskförståelsen kan man alltså få kunskap om *hur* meningsskapande av risk sker inom ramen för olika sociala kontexter. Individens riskförståelse kan också bidra till att förklara hennes beteenden i relation till risk. I teorin synliggörs relationen mellan individens meningsskapande och hennes beteenden. Individen agerar nämligen utifrån sin förståelse av en situation (Weick 1993; 1995; Weick 2001). Detta tyder på att riskförståelse kan ge en god grund vad gäller att säga någonting om individens beteenden i relation till olika risker.

Jag menar att riskförståelse beskriver hur individen skapar mening kring olika risker genom att i första hand relatera dem till kontextuella dimensioner. Teoretiskt sett relateras dessa dimensioner till å ena sidan i vilken grad individens riskförståelse är platsbunden och å andra sidan om individens riskförståelse i första hand kan kategoriseras som kollektivt eller individuellt orienterad (Wall & Olofsson 2008).

Någonting som är centralt vad gäller min begreppsutveckling ifråga om riskförståelse – och dessutom ett bidrag till riskforskningen – är emellertid att jag också lyfter fram den *meningsstruktur* vilken individen använder sig av som grund för riskförståelsen.

Meningsstrukturen som bas för individens riskförståelse

Om man verkligen vill förstå individens riskförståelse menar jag att det är centralt att titta närmare på basen för riskförståelsen, vad jag valt att kalla för individens *meningsstruktur*[4].

Weick nämner endast förbigående att individens meningsskapande av olika fenomen baseras på någon slags meningsstruktur och ibland har denna explicit exkluderats från de teoretiska resonemangen (Daft & Weick 1984; Starbuck & Milliken 1988) men det finns också exempel som beskriver en helhet av (menings-)struktur och meningsskapande (Ifvarsson 2003). Individens meningsstruktur spelar emellertid en central roll för hur denne skapar mening i allmänhet och för meningsskapande av risk i synnerhet. Mot bakgrund av detta har jag därför valt att gå vidare med den teoretiska utvecklingen av begreppet riskförståelse speciellt med avseende på meningsstrukturen, genom att använda mig av Alfred Schütz teorier om sociala relationer (Schütz 1970) samt Berger och Luckmanns teoretiska referensram kring vardagskunskap (Berger & Luckmann 1966). Dessa teorier länkar samman individens meningsstruktur med meningsskapandet, så som den beskrivs av Weick (1995) och som den används i relation till begreppet riskförståelse.

Schütz visar att individen använder sig av en meningsstruktur för att förstå fenomen som hon möter inom ramen för sitt vardagsliv. Individen skapar förutsättningar för att skapa mening kring olika situationer och fenomen genom att relateras dem till en meningsstruktur. Därmed blir de möjliga att bedöma, värdera och agera gentemot (Berger & Luckmann 1966; Schütz 1970). Detta är nödvändigt, ef-

[4] Jag har valt att använda mig av begreppet ”meningsstruktur” för att särskilja dess användning i relation till riskförståelse från de termer som används i de teorier vilka jag inspirerats av. Weick använder sig av begreppet ”frame of reference” för detta och Schütz använder termen ”stock of knowledge”.

tersom individen aldrig kan skaffa sig tillräcklig kunskap för att på egen hand förstå allt som sker omkring henne (Schütz 1970:236). Funktionen av meningsstrukturen är således att bistå individen med förenklingar av verkligheten. Meningsstrukturen används som mall mot vilken fenomen bedöms och värderas (Schütz 1970). På samma sätt krävs en meningsstruktur som bas för individens riskförståelse.

Schütz poängterar att meningsstrukturen till stor del bygger på sociala konstruktioner i termer av tankemönster vilka individen fått till sig genom olika socialiseringsprocesser (Schütz 1967). Detta är också en viktig del av begreppet riskförståelse (Wall & Olofsson 2008). Riskförståelsebegreppet kan därmed bidra med att beskriva hur individens meningsstruktur genom socialiseringsprocesser och vardagslivets platsbundenhet och individens platsanknytning blir del av olika sociala och fysiska sammanhang (ibid.).

Meningsstrukturens innehåll

Utifrån de studier som genomförts i avhandlingsprojektet och den teoretiska referensram som valts för dessa kan meningsstrukturen beskrivas utifrån fyra element: erfarenheter; individuell/kollektiv orientering; platsanknytning samt social skiktning. De element som inkluderas i meningsstrukturen kan härleds ifrån den teoretiska referensram som använts i begreppsutvecklingen kring riskförståelse. Jag menar emellertid att det är troligt att fler beståndsdelar finns.

I teorin om meningsskapande som inspirerat till begreppet riskförståelse beskriver Weick individens meningsstruktur i termer av *egna erfarenheter* (Weick 1995). Detta innebär att individen skapar modeller utifrån sina erfarenheter. Dessa erfarenhetsbaserade modeller använder hon sedan för att göra situationer och fenomen i sin omgivning möjliga att förstå och värdera. Utöver dessa modeller inkluderar Weick också erfarenheter i vidare termer, så som institutionaliserade regler, organisatoriska premisser, planer och traditioner inom organisationer (Weick 2005). De egna erfarenheterna behöver inte vara direkt relaterade till den risk som avses. Ofta är det andra erfarenheter som ingår i individens meningsstruktur och vilka individen använder sig av för att bedöma risken ifråga (ibid.).

En annan dimension av individens meningsstruktur kan beskrivas som en värderingsmässig dimension. Ett exempel på normer och värderingar som kan ingå i en sådan dimension kan beskrivas som ett kontinuum som sträcker sig mellan *individualism och kollektivism* (Wall & Olofsson 2008). Riskförståelsen skildrar därmed i hur hög utsträckning individen relaterar olika risker till gemensamma normer och uppfattningar i det sociala sammanhang där hon befinner sig (Beck 1992; Beck & Beck-Gernshiem 2001; Beck, Bonss & Lau 2003; Giddens 1991; Giddens 1994;

Green, Mitchell & Bunton 2000). Denna del av individens meningsstruktur påminner om två av de fyra kulturtyper som Douglas beskriver i sin grid/group-typologi (Douglas 1978). Det värderingsmässiga kontinuum som ingår i individens meningsstruktur går att relatera till individualistiska respektive egalitära kulturer. Den förra kännetecknas av svag grupptillhörighet och liten betydelse av normer och värderingar i samhället. Den senare utmärks av att social status och stratifiering har låg betydelse inom ramen för kulturen men att gränserna mellan den egna gruppen och andra kulturer är starka (ibid.). De andra grupper som Douglas visar på, fatalistiska respektive hierarkiska kulturer, har inte sin motsvarighet här. Den värderingsmässiga dimension som ingår i meningsstrukturen ska heller inte ses som en överföring av Douglas makroteoretiska modell till mikronivå, snarare kan likheterna ses som en bekräftelse på att värderingar är av betydelse för att förklara hur människor förhåller sig till risk.

När man ser på meningsstrukturen som skapad i sociala sammanhang bör hänsyn tas till att *social position* har betydelse för meningsstrukturen (Berger & Luckmann 1966). Genom socialiseringsprocesser, individens identitet och förväntningar från andra blir individens position i samhället en del av henne och därmed en del av hennes meningsstruktur (ibid.). Förutom status ses bland annat politisk orientering som en viktig aspekt som kan vara relaterad till den sociala skiktningen (Giddens 2001; Weber 1978). Individens politiska ställningsstagande kan förstås som ett uttryck för hur individer eller grupper värderar och bedömer samhällets nuvarande uppbyggnad och hur man anser att samhället bör vara organiserat (Giddens 2001). Den politiska socialisationen innebär också att individen får ett grundläggande system för sina uppfattningar, värderingar och beteenden. Hur detta system ser ut avgörs av individens sociala position (Berger & Luckmann 1966:130).

Individens *platsanknytning* har också betydelse för individens meningsstruktur (Wall & Olofsson 2008). Risken i sig kan vara mer eller mindre relaterad till en specifik plats och dess karaktäristika i fråga om till exempel klimat vilket kan inverka på individens riskförståelse (Pollini 2005a; b). Platsanknytningen beskriver individens relation till det lokala (Tolonen 2005; Wall & Olofsson 2008) och i vilket utsträckning hennes förståelse av risker är knutna till en viss plats (Furlong & Cartmel 1997; Jamieson 2000; Tolonen 2005). Teori visar också att individens normer och värderingar kan förstås som bundna till och inbäddade i specifika platser (Pollini 2005a; b). Denna aspekt av individens meningsstruktur kan beskrivas som ett kontinuum som skildrar individens upplevelse av tillhörighet till en specifik plats genom individens förbindelse till normer och beteendemönster (praktiker) relaterade till denna specifika plats (Jamieson 2000; Wall & Olofsson 2008). Detta förklaras av att alla socialiseringsprocesser sker inom ramen för ett visst geogra-

fiskt avgränsat sammanhang, till exempel det lokalsamhälle i vilket man växer upp eller lever i (Jamieson 2000; Paulgaard 2002; Tolonen 2005; Weber & Glynn 2006).

Riskförståelse och plats

Som nämnts är individens riskförståelse på olika sätt relaterad till plats; såväl vad gäller riskförståelsen som kan beskrivas som platsbunden och meningsstrukturen som innefattar individens platsanknytning. De rumsliga dimensionerna av riskförståelse fokuseras därför särskilt i avhandlingen.

Riskförståelse sker i social interaktion. En stor del av denna sociala interaktion sker inom ramen för en viss plats, eller som Tarja Tolonen uttrycker det: ”even in a late modern and global world, individuals are surrounded by different social and cultural contexts – they live and learn somewhere with somebody” (Tolonen 2005:344). De fysiska förutsättningarna i en specifik miljö kan också ha betydelse för hur individer förhåller sig såväl till den plats där de befinner sig, som till varandra.

Platsrelaterade variationer i fråga om riskförståelse går att förklara utifrån dimensionen *urban – rural* men också utifrån *hur stort samhälle individen lever i.* Det senare kan teoretiskt sett förklaras med att olika stora samhällen/städer kan vara åtskilda också i fråga om sociala mönster (jämför med dikotomin ”gemeinschaft” respektive ”gesellschaft”, Tönnies 1957). Det begrepp som bäst tycks lyfta fram komplexiteten ifråga om den rumsliga dimensionen i individens riskförståelse är emellertid *platsanknytning*.

Med hjälp av Pollinis definition av platsanknytning (Pollini 2005a; b) kan individens riskförståelse studeras utifrån fyra olika perspektiv: *(1) Yttre förhållanden*; på vilken plats individen befinner sig, platsens karaktäristika och hur individen interagerar med denna fysiska kontext. *(2) Ömsesidigt beroende;* individens samspel med andra människor, både direkt och indirekt. Genom denna interaktion med omgivningen blir individen beroende av andra människor. Pollini (2005b) beskriver detta i termer av ömsesidigt beroende, eller symbios. *(*3) *Social tillhörighet*; individens inkludering i en social kontext. Pollini talar om vi-känsla inom ramen för ett specifikt sammanhang. *(4) Värdegemenskap*; värderingsmässig konsensus som kan beskrivas på olika nivåer, såsom kulturella likheter mellan människor från olika delar i samma stad eller kulturella likheter mellan länder i samma region, till exempel Västeuropa (Pollini 2005b; Williams & Stewart 1998).

Genom att använda sig av teori om platsanknytning kan man titta närmare på vilka aspekter ifråga om plats som inverkar på hur individen förhåller sig till risk. Detta ger en djupare förståelse för relationen mellan plats och riskförståelse.

2.4. Sammanfattning

Riskförståelse är meningsskapande av risk, som sker i social interaktion och i vilken individen använder sin meningsstruktur som bas. Detta innebär att individens riskförståelse är under ständig värdering/omvärdering.

Utifrån den teoretiska begreppsutvecklingen och de empiriska tillämpningarna kan en figur skisseras som beskriver individens riskförståelse, se Figur 2 nedan. Figuren visar att en åtskillnad görs mellan individens riskförståelse och basen för denna; meningsstrukturen. Vidare visar figuren hur meningsstruktur och riskförståelse ligger till grund för individens risk och/eller riskreducerande beteenden.

Meningsstrukturen betecknar alltså basen för individens (medvetna och omedvetna) tolkning av risk och riskförståelsen är därmed ett uttryck för själva förståelsen. Genom sin riskförståelse skapar individen därmed handlingsutrymme och kan agera i relation till denna förståelse av den specifika risken. Individens riskförståelse, såväl som hennes meningsstruktur, kan med andra ord bidra till att förklara hennes beteende i relation till den risk som avses.

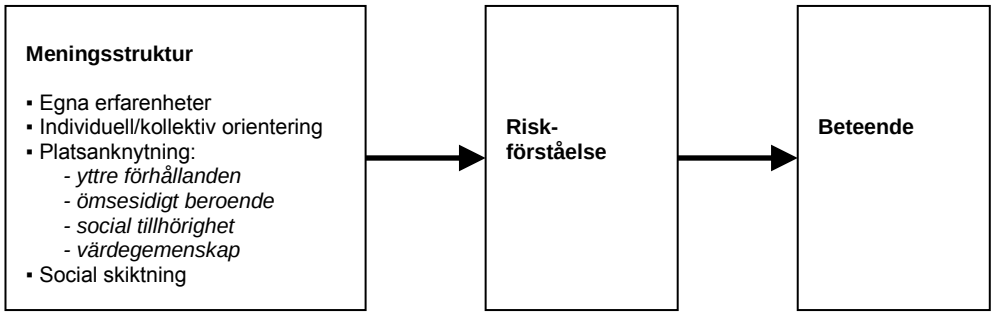

Figur 2) Illustration av relationen mellan meningsstruktur, riskförståelse samt risk- och riskreducerande beteenden.

Figuren illustrerar hur individens riskförståelse baseras på en meningsstruktur som består av flera olika element. Utifrån den teoretiska referensram som använts i avhandlingen konkretiseras meningsstrukturen här i fyra olika delar: erfarenheter, individuell/kollektiv orientering, platsanknytning och social skiktning.

Det perspektiv på hur individen förhåller sig till risk, som jag presenterar här, är unikt så till vida att man inte tidigare satt samman just denna teoretiska referensram för att studera individens förhållningssätt till risk. Att riskförståelse inkluderar social interaktion på olika sätt är en styrka i begreppet. Jag menar att de olika elementen i individens meningsstruktur till stor del är en produkt av olika socialiseringsprocesser; de begränsas alltså inte till individens egna tolkningar av kunskap och tidigare erfarenheter. Individens riskförståelse formas dessutom i social interaktion. I mötet med andra tvingas individen pröva och ompröva sin förståelse av risk. Social interaktion är med andra ord en grundläggande komponent såväl för individens meningsstruktur som för hennes riskförståelse och därmed för hennes beteenden kopplade till risk.

Vad gäller plats har det visat sig dels att riskförståelse är platsbunden genom dess koppling till individens sociala kontexter som i hög grad är platsbundna och dels att individens riskförståelse till viss del kan förklaras av hur individen förhåller sig till plats; hennes platsanknytning. Teorin visar att begreppet platsanknytning i det här sammanhanget vinner på att beskrivas i enlighet med de fyra delar som presenterats av Pollini (2005a; b). Figuren inkluderar därför alla dessa delar: yttre förhållanden, ömsesidigt beroende, social tillhörighet och värdegemenskap, se figur 2, ovan.

3. TIDIGARE FORSKNING

En stor del av den samhällsvetenskapliga riskforskningen relateras på olika sätt till hur människor förhåller sig till risk. Mycket av forskningen har sin grund i psykologisk riskforskning, framför allt de så kallade riskperceptionsstudierna[5] (Slovic, Fischhoff & Lichtenstein 1977; 1980). Riskforskning som baseras på teorier om kulturella skillnader i riskuppfattningar (Douglas 1978; Douglas & Wildavsky 1982a) respektive den sociokulturella riskteorin (Lupton 1999) har också stor betydelse för den riskforskning som görs idag.

De tidigare studier som gjorts inom ramen för riskperceptionsforskningen handlar i mångt och mycket om människors tolkningar av riskerna i den omgivande fysiska världen. Inom denna forskningsinriktning utgår man ifrån individens kognitiva perception av en risk, det vill säga hur stor sannolikhet individen subjektivt bedömer det är att en viss konsekvens ska uppstå. Detta sätt att studera risk innebär att man tar hänsyn till att människor inte alltid agerar rationellt, utan att individens perception av olika risker påverkas av olika faktorer, som till exempel uppfattningen om eventuella negativa konsekvenser av den risk som avses (se till exempel Renn 1998; Slovic 2000).

Inom riskperceptionsforskningen har man bland annat visat att uppfattningar om risk skiljer sig åt, inte bara mellan olika individer utan också mellan grupper av människor, som till exempel mellan allmänhet, experter och forskare (Krystallis et al. 2007; Powell 2007). Till viss del skiljer sig riskuppfattningar även mellan olika kulturer (Löfstedt & Frewer 1998; Renn 1998). Riskperceptionsforskningen har alltså pekat på att olika grupper i samhället kan skilja sig åt vad gäller riskperceptioner. Detta visar tydligt att människors uppfattning om risk är ett komplext fenomen (Renn & Rohrmann 2000).

Att komplettera riskperceptionsstudierna genom att undersöka betydelsen av social interaktion för hur individer förhåller sig till risk har blivit allt vanligare (se till exempel Backett-Milburn & Harden 2004; Lupton & Tulloch 2001; 2002; Tulloch & Lupton 2001). Sådan forskning kan exempelvis handla om hur människors riskuppfattningar påverkas av hennes tillit. För att kunna skaffa sig en uppfattning om en risk använder sig individen av tillit till exempelvis experter eller institutioner. Detta innebär att information från andra ersätter den egna kunskapen och skapar grund för individens riskuppfattning (jämför med Luhmann 1992) men trots detta kan det vara så att individen bortser från denna kunskap för att kunna fortsätta leva sitt vardagsliv som vanligt (se exempelvis Lidskog 1996), eller att hon

[5] För ett övergripande sammandrag av riskperceptionsforskningen se Olofsson, 2009.

bedömer risken som allvarig för andra men obefintlig för egen del (Boholm & Löfstedt 2004; Lesbirel & Shaw 2005). Gemensamt för denna forskningsinriktning är en grundläggande idé om att individen interagerar med sin omgivning när hon skapar mening av olika fenomen.

För att förfina undersökningsmetoderna har studier gjorts under det senaste decenniet vilka fokuserat på metodologiska frågor inom den samhällsvetenskapliga riskforskningen (se till exempel Barnett & Breakwell 2001; Hawkes & Rowe 2008; Mercer et al. 2008; Rowe & Hawkes 2001; Siegrist, Keller & Kiers 2005; Wilkinson 2001). Detta kommer också att diskuteras här.

3.1. Tidigare forskning relaterad till riskförståelse

Begreppet riskförståelse är, som nämnts, inspirerat av Weicks teorier om meningsskapande. Dessa teorier har tidigare använts främst för att studera individens meningsskapande av osäkra situationer inom organisatoriska sammanhang (se exempelvis Weick 1993; Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005) samt meningsskapande vid kriser och katastrofer (Kendra & Wachtendorf 2003). Även inom riskforskningen talar man om meningsskapande och betydelsen av att ta hänsyn till hur individen förhåller sig till risker i vardagen (Höijer, Lidskog & Uggla 2006).

Tidigare forskning finns som lyfter fram individens interaktion med omgivande kontexter där såväl individens egna erfarenheter som betydelsen av den plats på vilken individen befinner sig lyfts fram (Burningham & Thrush 2004; Lupton & Tulloch 2002). Studier visar även att individens uppfattning om risk är platsbunden (Irwin, Simmons & Walker 1999) men också som pekar på att varje enskild individ förhåller sig till risker på en global nivå, särskilt vad gäller miljörisker (Lidskog 2005). Det är också möjligt att hitta andra faktorer vilka kan inverka på hur individen förhåller sig till risk, som exempelvis upplevd oro, socioekonomisk status, existentiella uppfattningar samt roller och grupptillhörighet (Hermand et al. 2003; Knight 2007; Langford 2002; Peters, Burraston & Mertz 2004; Willis & DeKay 2007).

Få studier går att finna i tidigare forskning vilka explicit lyfter fram, fokuserar och analyserar meningsstrukturen vad gäller hur människor förhåller sig till risk. Förekommer det någon diskussion om betydelsen av fenomen liknande den meningsstruktur som här beskrivs i teorin, reduceras den vanligtvis till individens tidigare erfarenheter (Bates et al 2005; Connell et al 1999; Duff 2003; Figueiredo et al 2009; Horlick-Jones 2005; Macnaghten 2003; Tackett-Gibson 2008; Whitmarsh 2008). Betydelsen av individens egna erfarenheter beskrivs i dessa studier i likhet

med hur Weick definierar funktionen av individens erfarenhetsbaserade modeller i hennes meningsskapande (Weick 2005).

Förutom egna erfarenheter förkommer också i tidigare studier att man relaterar individens meningsskapande av risk till olika aspekter av platsanknytning (Burningham & Thrush 2004; Lupton & Tulloch 2002). I de tidigare studier där betydelsen av plats lyfts fram som en del av individens meningsstruktur argumenterar man för att individens meningsstruktur är socialt och kulturellt bunden genom sin koppling till ”local life” (Burningham & Thrush 2004). Utöver egna erfarenheter och platsanknytning förekommer det också studier där man kan se att människors förhållningssätt till risk kopplas till en idé om att individen gör tolkningar baserade på en meningsstruktur. Dessa beskriver meningsstrukturen som en helhet bestående av flera olika element (Schütz 1970), såväl vardagliga som mer specifika och tekniskt orienterade (Horlick-Jones 2007; Höijer & Rasmussen 2007). Dessa studier är dock få.

Metoder i tidigare studier

I linje med att meningsskapande av risk sker i social interaktion (Schütz 1970; Wall & Olofsson 2008; Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005) används ofta sådana metoder i tidigare studier vilka möjliggör granskning av socialt samspel (Hawkes & Rowe 2008). De allra flesta studier inom området baseras därför på fokusgruppsintervjuer (Bates et al. 2005; Burningham & Thrush 2004; Connell et al. 1999; Horlick-Jones 2005; Höijer & Rasmussen 2007; Macnaghten 2003; Myers 2007; Stevenson et al. 2007). Även andra kvalitativa metoder, som till exempel gruppintervjuer, vilka indirekt relaterar till social interaktion, återfinns i tidigare studier (Horlick-Jones 2007; Pilkington 2007), djupintervjuer (Hulland & Munby 1994; Hunt, Evans & Kares 2007; Lupton & Tulloch 2002), textanalys (Brown 2000; Marial 2008; Tackett-Gibson 2008) och observationer med hjälp av video- och ljudinspelning (Landgren 2005).

4. METODOLOGI

För att besvara avhandlingens övergripande syfte från flera olika håll har olika metodologiska perspektiv används i de olika delstudierna. Jag har alltså valt att söka såväl efter det unika i specifika fall, som efter möjligheter att i mer omfattande datamaterial förklara relationer mellan olika fenomen. De ingående delstudierna har dessutom utformats efter hand vilket innebär att varje delstudie gett upphov till nya frågor vilka till viss del implementerats i nästkommande delstudie. Såväl enkätstudier som fokusgruppsintervjustudier har använts som datainsamlingsmetoder i avhandlingen.

I figuren nedan ges en översikt över frågeställning, huvudsaklig metod samt urval för de respektive artiklarna i avhandlingen (se Figur 3).

	Frågeställning (förkortad version)	**Huvudsaklig metod**	**Urval**
Artikel I	Hur förhåller sig ungdomar till risk i relation till omgivande kontexter?	Fokusgrupps-intervjuer	27 intervjupersoner fördelade på fyra fokusgrupper med ungdomar i åldern 16-20 år och tre referensgrupper med vuxna.
Artikel II	Hur bidrar ”plats” till att förklara skillnader i riskreducerande beteenden bland ungdomar?	Regressions-analys	Nettourval om 2854 respondenter, slumpmässigt urval av Sveriges befolkning i åldern 16-25 år. Trafiksäkerhetsundersökningen 2001 (Vägverket).
Artikel III	Hur uttrycks relationen mellan platsanknytning och riskförståelse i ungdomars förhållningssätt till risk?	Fokusgrupps-intervjuer	36 intervjupersoner i åldern 17-18 år fördelade på åtta fokusgrupper.
Artikel IV	Hur kan meningsstrukturen bidra till ökad förståelse för riskförståelse och beteende?	Klusteranalys	Nettourval om 778 respondenter, slumpmässigt urval av Sveriges befolkning i åldern 16-75 år. Samhälle och Värderingar 2008 (Forskargruppen KRIHS, Mittuniversitetet).

Figur 3) Summering av frågeställning, metod och urval för respektive artikel.

4.1. Enkätundersökningar

Två av delstudierna i avhandlingen bygger på datamaterial inhämtade genom enkätundersökningar. Genom statistiska analyser ges möjlighet att kartlägga samband eller att studera orsaker till olika fenomen, vilket är avsikten med dessa delstudier.

Datamaterial

Två olika datamaterial baserade på enkätundersökningar har använts i avhandlingen: ”Trafiksäkerhetsundersökningen 2001” (Artikel II) samt ”Samhälle och Värderingar 2008” (Artikel IV).

Datamaterialet från Trafiksäkerhetsundersökningen samlades in av Statistiska Centralbyrån (SCB) på uppdrag av Vägverket. Populationen ur vilket urvalet till Trafiksäkerhetsundersökningen gjorts består av personer i åldrarna 15-84 år, bosatta i Sverige. Urvalet omfattade totalt 10 308 personer (svarsfrekvens om 70,8 %). De frågor som ingick i undersökningen handlade om risk och säkerhet i trafiken utifrån många olika aspekter. Detta innebär att den enkät som ligger till grund för datamaterialet inkluderar frågor om exempelvis bilens inre säkerhet, alkoholvanor, trafikförseelser, riskreducerande beteenden i trafiken, barnsäkerhet, trafikbestämmelser och trafikolyckor. Inom ramen för föreliggande avhandlingsprojekt har frågor valts ut vilka anknyter till artikel II.

Undersökningen Samhälle och Värderingar har jag själv varit med att utforma och samla in tillsammans med mina kollegor i forskargruppen KRIHS vid Mittuniversitetet. Datamaterialet baseras på enkätsvar från personer bosatta i hela Sverige, i åldern 16-75 år. Totalt skickades postenkäten ut till 3500 individer vilka representerade tre underurval: ett slumpmässigt urval baserat på hela riket (2000 personer); ett slumpmässigt urval av personer boende i områden av Sverige vilka varit drabbade av storm (750 personer) samt ett slumpmässigt urval av personer boende i områden med relativt sett hög andel invånare födda i andra länder än Sverige (750 personer). I avhandlingsprojektet avgränsas urvalet till det slumpmässiga urvalet (svarsfrekvens 41 %). Frågeformuläret innehöll frågor konstruerade för denna specifika enkät och frågor hämtade från tidigare studier. Enkäten bestod av ett stort antal frågor om till exempel riskuppfattningar, risk- och riskreducerande beteenden, riskkommunikation, erfarenhet av krissituationer, platsanknytning och värderingar, samt bakgrundsvariabler som till exempel kön, ålder, utbildning, status och inkomst.

Metoder för statistisk analys

Olika statistiska analysmetoder har använts i avhandlingens delstudier. För de två kvantitativt orienterade delstudierna baseras resultaten i första hand på logistisk regressionsanalys (Artikel II) respektive klusteranalys (Artikel IV).

Logistisk regressionsanalys gör det möjligt att undersöka om det finns skillnader mellan olika grupper (personer av olika kön, personer som bor på olika stora orter etcetera), samtidigt som man kontrollerar för andra variabler (som till exempel ålder). Den specifika tekniken ”ordered logit regression” valdes då den gör det möjligt att studera relationen mellan å ena sidan en beroende variabel på ordinalskalenivå (användningen av säkerhetsbälte, cykelhjälm, reflex) och en uppsättning oberoende variabler (bostadsort, ålder, kön) (Hair et al. 2006).

Klusteranalys användes som huvudsaklig metod i Artikel IV för att gruppera individer utifrån meningsstruktur. Klusteranalys syftar till att identifiera homogena grupper av individer (kluster) inom ramen för en viss population. Vanligtvis väljs klusteranalys när det finns indikationer på förekomst av gruppering inom materialet, till exempel baserat på teoretiskt grundade antaganden – vilket var fallet i denna studie. Den teknik för klusteranalys som har valts i avhandlingens delstudie IV, ”two step cluster analysis” kan inkludera såväl kontinuerliga variabler, som kategorivariabler. Detta skiljer sig från mer allmänt förekommande tekniker (till exempel ”k-means clustering” och ”hierarchical cluster analysis”) vilka endast kan inkludera kontinuerliga variabler (Hair et al. 2006).

Utöver regressionsanalys och klusteranalys används också andra statistiska analyser med avsikt att testa om det föreligger statistiskt säkerställda skillnader mellan olika grupper i de datamaterial som analyseras (variansanalys och Chi2-test) och som stöd för konstruktion av variabler (faktoranalys). De statistiska analyser som använts har genomförts i statistikprogrammet SPSS, med undantag för de logistiska regressionerna som gjorts i programmet Stata.

Användbarhet och tillförlitlighet

Trafiksäkerhetsundersökningen och Samhälle och Värderingar är båda datamaterial inriktade mot att undersöka hur människor förhåller sig till risk, vilket är skälet till att dessa används i de olika delstudierna. Vad gäller studiernas reliabilitet, tillförlitlighet (se till exempel Bell 2000; Guba & Lincoln 1989; Wallén 1996) finns såväl styrkor som svagheter. Att slumpmässiga urval ur hela Sveriges befolkning har använts i båda dessa fall, liksom att enkätdata är hämtat från två större studier vilka genomförts med största noggrannhet bidrar till reliabilitet. Att de enkäter som ligger till grund för de respektive empiriska materialen inte utformades speci-

fikt för att besvara de frågor som studeras här är dock ett bekymmer vad gäller studiernas reliabilitet. Man kan också invända mot att undersökningen Samhälle och Värderingar 2008 har låg svarsfrekvens. Emellertid tycks svarsfrekvenser i denna nivå (41 %) vara vanligt förekommande idag. Här kan en bidragande faktor till detta vara att den enkät som skickades ut var omfattande och lång.

Att enkäterna inte är speciellt framtagna för detta ändamål kan ses både som en styrka och som en svaghet. I praktiken innebär det att de operationaliseringar som görs och de frågor från enkäterna som används i de statistiska analyserna å ena sidan är väl anpassade för ändamålet men å andra sidan att frågorna inte har konstruerats direkt för delstudierna. Konsekvensen av detta är att de operationaliseringar som gjorts i Artikel II respektive IV är de operationaliseringar som har kunnat göras med utgångspunkt i de datamaterial som varit tillgängliga. Med frågor specifikt utformade för de respektive delstudierna hade exaktare mätinstrument kunnat konstrueras. De frågor som har valts ut i dessa delstudier har emellertid baserats på teori och tidigare forskning, vilket bidrar till hög validitet, det vill säga att frågorna som använts i studien har mätt det som de varit avsedda att mäta (Guba & Lincoln 1989).

Vad gäller forskningsetik har de båda kvantitativa delstudierna genomförts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet 2002). Detta innebär bland annat att samtliga respondenter fått information om frivilligt deltagande och att individuellt samtycke anses ha lämnats i de fall respondenterna returnerat en ifylld enkät. Vidare har personuppgifter hanterats på sådana sätt att det inte går att koppla samman specifika individer med enkätsvar.

4.2. Fokusgruppsintervjustudier

Två av delstudierna i avhandlingen bygger på fokusgruppsintervjuer eftersom de passar bra vad gäller att nå djupare förståelse för olika fenomen, eller att sätta sig in i hur olika fenomen hänger ihop (Morgan 1996).

Fokusgruppsintervjuer innebär att en mindre grupp människor samtalar kring ett givet ämne, under en begränsad tid (Morgan 1996; 1997; Wibeck 2002). Avsikten med fokusgruppsintervjuer som metod har varit att lyfta fram samtal kring risker och risk-/riskreducerande beteenden. Mitt intresse har varit att undersöka hur fokusgruppsdeltagarna samtalar kring dessa fenomen. Jag har med andra ord inte försökt att kartlägga deltagarnas syn på risk eller deras beteenden.

Stimuli

Alla fokusgruppsintervjuer följde samma struktur vilket underlättades av att en tematisk intervjuguide användes vilken innehöll olika frågeområden relaterade till riskförståelse. Dessutom användes stimuli, vilket är vanligt vid fokusgruppsintervjuer (Gaskell 2000). Som inspiration för diskussion användes små kort (22 stycken) vilka beskrev olika typer av risker, såväl vardagsnära risker som exempelvis nedgång av skolans kvalitet och försämrad folkhälsa, som diffusa och världsomspännande risker som exempelvis miljöförstöringen i världen och nya sjukdomar. I delstudie III presenterades stimuli i form av tre stycken kort i vykortsstorlek vilka innehöll frågor om var man befinner sig, hur det ser ut där och huruvida någon annan är med. Dessa lyfte därmed fram olika perspektiv på sociala och fysiska sammanhang vilka omger individen (jämför med Gieryn 2000) och anknyter på så vis till olika aspekter av platsanknytning (Pollini 1999; 2005a; b).

Urvalsprocess och konstruktion av fokusgrupper

För båda de fokusgruppsintervjustudier som ingår i avhandlingsarbetet har urvalsprocessen gått till på samma sätt. För konstruktion av fokusgrupper med ungdomar har olika gymnasieskolor kontaktats via rektor/skolledning med förfrågan om det funnits möjlighet att rekrytera intervjupersoner vid de respektive skolorna. Skolor har valts ut dels i olika områden av Storstockholm och dels på olika orter i Jämtland. Vilka specifika skolor som kontaktats har varit avhängigt respektive delstudie men avsikten har varit att få en geografisk spridning i fråga om skolornas placering och därmed skolornas huvudsakliga upptagningsområde.

Efter att godkännande getts har rekryteringen av fokusgruppsdeltagare gjorts internt på de respektive skolorna. I de flesta fall har rektor, eller annan kontaktperson i skolledningen, delegerat denna uppgift till någon specifik lärare på skolan. Läraren fick i uppdrag att konstruera grupper enligt mina önskemål vilka innefattade 5 deltagare per grupp, grupper konstruerade med elever från en och samma klass, internt homogena med avseende på kön. Endast elever från gymnasieprogram med samhällsvetenskaplig eller naturvetenskaplig inriktning efterfrågades.

Generellt ses det som en fördel om fokusgrupperna är små, eftersom små grupper gynnar ett gott samtalsklimat och ger samtliga fokusgruppsdeltagare utrymme i diskussionerna (Dunbar 1997; Morgan 1997; Wibeck 2000). De flesta fokusgrupper som konstruerats för avhandlingsprojektet har bestått av 4-5 deltagare vardera. Endast någon grupp har bestått av tre deltagare. Denna storlek på gruppen ger diskussioner som har karaktären av vardagliga samtal. Dessutom kan moderatorns roll som diskussionsledare upplevas som något krystad om gruppen består av färre än fyra personer. Gott samtalsklimat gynnas också av inbördes homogena grup-

per, det vill säga att deltagarna i respektive grupp liknar varandra med avseende på exempelvis kön, ålder och bostadsort (Wibeck 2002), vilket har varit fallet i nästan alla de fokusgrupper som genomförts inom ramen för avhandlingsprojektet. Ett undantag är en referensgrupp med vuxna vilken innehöll såväl män som kvinnor.

Innehållsanalys

Inför analysen av datamaterialet transkriberades fokusgruppsintervjuerna inom ramen för de respektive delstudierna. Transkriptionerna har gjorts på mellanliggande nivå vilket innebär att den största vikten vid transkriptionen lades vid *vad* som sades i intervjuerna, inte *hur* det sades i termer av intonation, pausering, röstläge etcetera. Intervjuerna transkriberades därmed så nära ursprunget som möjligt men anpassades något med avseende på läsbarhet (Wibeck 2000).

Det transkriberade datamaterialet har analyserats med hjälp av innehållsanalys (Morgan 1996; Patton 2002). Innehållsanalys innebär att underliggande teman söktes i det transkriberade materialet.

Användbarhet och tillförlitlighet

Båda fokusgruppsintervjustudierna har genomförts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet 2002). Detta innebär bland annat att intervjupersonerna fått information före respektive intervju om att deltagandet är frivilligt och att innehållet i intervjuerna avidentifieras på ett sådant sätt att ingen individ kan knytas till datamaterialet. Samtyckeskravet har särskilt beaktats vid fokusgruppsintervjuerna med ungdomar. Samtycke har då inhämtats dels via företrädare för uppgiftslämnarna (rektor/skolledning vid berörda skolor) och dels med direkt kommunikation inför genomförandet av intervjuerna. Då har ungdomarna fått information om sin rätt att självständigt bestämma om, hur länge och på vilka villkor de ska delta. Samma information har också vuxna intervjupersoner fått.

Samtyckeskravet kunde alltså uppfyllas genom samarbetet med de olika gymnasieskolorna. Ett problem med detta sätt att konstruera fokusgrupper var dock att jag blev utelämnad till en annan person ifråga om att bilda fokusgrupper. Hur lärarna valt ut intervjupersoner kunde också variera. I de flesta fall hade det gått till på så vis att eleverna själva hade fått anmäla intresse men i något annat fall hade läraren valt ut elever vilka hon tillfrågat. Som forskare har jag med andra ord stått utanför den direkta konstruktionen av grupperna. Det jag kunde bidra med var val av skolor och instruktioner till kontaktpersonerna i fråga om vilka gymnasieprogram eleverna skulle väljas ifrån och att grupperna skulle bestå av elever av samma kön och gå i samma klass. Skolor valdes ut i olika områden i Stockholm respek-

tive Jämtland. Detta syftade till geografisk spridning. Detta urval kan också ha avspeglat skillnader i socioekonomisk status mellan elevgrupper vid olika skolor. Detta är dock inte någonting jag undersökt närmare.

Vid fokusgruppsintervjuer ska moderatorn och observatören ta så litet utrymme som möjligt för att deltagarna ska kunna diskutera fritt med varandra kring det ämne som presenterats (Greenbaum 1998; Morgan 1997; Wibeck 2002). Här har detta inneburit att moderatorn många gånger suttit tyst då deltagarna börjat diskutera andra närliggande teman för att ge utrymme för intervjupersonerna att själva ta upp olika frågor och aspekter som de anser vara viktiga i relation till det ämne som fokuserats vid intervjuerna.

Intervjuerna har fokuserat på att få intervjupersonerna att prata så fritt som möjligt kring det fenomen som diskuterats. Det har inte handlat om att få deltagarna att ge svar på specifika frågor (jämför med Krueger & Casey 1994). Emellertid har ändå situationer uppstått då intervjupersonerna givit intryck av att vilja bidra med svar på frågor och tillfällen då de visat att de uppfattat moderatorns inlägg som önskemål om ”svar” på frågor. I vissa fall har jag upplevt att detta kan ha berott på att vi som moderator och observatör har varit helt obekanta för intervjupersonerna och på att vi mött intervjupersonerna i vår roll som forskare. Utifrån detta kan en förväntan uppstå hos intervjupersonerna om att vi söker svar på vissa frågor. Det kan dock vara en fördel om moderator/observatör inte känner intervjupersonerna eftersom det då inte finns någon risk att moderatorn (medvetet eller omedvetet) styr samtalen i relation till sina förkunskaper om intervjupersonerna i fråga (Hylander 1998). Min uppfattning är också att det främst har varit en fördel att komma som utomstående och möta intervjupersonerna. Detta har till exempel inneburit att fokusgruppsdeltagarna ansträngt sig för att förklara olika saker. De har inte tagit för givet att vi känner till de sammanhang som de befinner sig i, eller de situationer som de refererar till. På detta sätt har diskussionerna i fokusgruppsintervjuerna berikats med avseende på dess innehåll.

Användningen av stimuli i fokusgruppsintervjuerna bidrog till livliga diskussioner och fokuserade samtal om de frågor som stod i fokus i de respektive intervjuerna. En nackdel med detta var dock att deltagarna ibland tycktes tolka det som att det var *tvungna* att förhålla sig till kortens innehåll. Det här innebär alltså att diskussionerna ibland blev något konstlade och att använt stimuli snarare var till hinder än fungerade som inspiration, vilket var det avsedda. Emellertid fungerade det i de flesta fall mycket bra och det fanns därför inte några skäl till att ändra på upplägget för någon av delstudierna.

I fråga om forskningsmässig kvalitet är det svårare att använda sig av begreppen validitet och reliabilitet vad gäller kvalitativa studier. Istället kan man tala om transfererbarhet (transferability), pålitlighet (dependability) och överrensstämmande (conformability) vilka är begrepp som introducerades av Guba och Lincoln i slutet av nittiotalet och vilket fått stort genomslag inom kvalitativ metod (Guba & Lincoln 1989). Tillsammans relaterar begreppen till huruvida studien är möjlig att förstå utifrån ett annat sammanhang än i vilket den genomförts. Metod, process och karaktäristika ifråga om intervjupersoner skall vara tydligt presenterat och resultaten rimliga i relation till det datamaterial som undersökts och den teori som använts. Begreppsapparaten syftar alltså till att bedöma huruvida en annan forskare skulle kunna komma fram till samma resultat utifrån de förutsättningar som gällde för den specifika studien.

Avsikten har varit att göra så noggranna beskrivningar av alla delar i fråga om teori såväl som metod att den forskningsmässiga kvaliteten skall vara otvetydig. Emellertid har vissa svagheter i fråga om det kvalitativa datamaterialet lyfts fram i detta kapitel. Ett exempel på detta är konstruktionen av fokusgrupper, där jag som forskare varit utelämnad till kontaktpersoner ute på olika gymnasieskolor. Dessa kontaktpersoner har fått information om hur konstruktionen av fokusgrupper skulle ske men jag kan inte vara säker på att dessa kriterier använts fullt ut och heller inte att andra kriterier lagts till. Det kan till exempel vara så att någon kontaktperson, av ”god vilja”, valt ut särskilt diskussionslystna deltagare, eller speciellt studiemotiverade elever vilka därför fått tillåtelse att gå ifrån lektioner för att istället delta i en fokusgruppsintervju.

Ett annat möjligt problem med datamaterialet i de båda kvalitativa studierna är dess omfattning. Artikel I baseras i första hand på fyra stycken intervjuer med ungdomar (ytterligare tre referensintervjuer med vuxna används därtill). Att dra slutsatser utifrån denna begränsade mängd data bör göras med allra största försiktighet, vilket också kommenteras i artikeln. Det hade dock varit en fördel om fler fokusgruppsintervjuer hade ingått i denna delstudie. Den andra fokusgruppsintervjustudien (Artikel III) består av åtta stycken fokusgruppsintervjuer vilket är en mer tillfredsställande omfattning som grund för analys. Man ska dock vara medveten om att fokusgruppsintervjuer aldrig kan användas som grund för generaliseringar. Resultaten ska istället lyftas fram med avseende på dess bidrag till fördjupad förståelse för det fenomen som undersöks, vilket också har varit avsikten i dessa båda fall.

5. DELSTUDIER

Avhandlingsprojektet har bestått av fyra olika delstudier vilka var och en resulterat i en artikel. I beskrivningen av artiklarna synliggörs att avhandlingen avgränsas genom att risker i trafiken och ungdomar används som empiriska exempel.

5.1. Beskrivning av avhandlingens artiklar

Av de artiklar som ingår i avhandlingen är två stycken inriktade mot riskförståelse, en mot riskreducerande beteenden och en inkluderar såväl riskförståelse som risk/riskreducerande beteenden. Den genomgång som följer ämnar inte ge en fullständig redovisning av innehållet i dessa, utan ska snarare ses som en översiktlig beskrivning av artiklarna.

Artikel I

Young people making sense of risk: How meanings of risk are materialized within the social context of everyday life.

Den första artikeln i avhandlingsprojektet handlar om hur ungdomar förhåller sig till och förstår olika risker. Med utgångspunkt i frågeställningen för delstudien kom begreppet riskförståelse (sense-making of risk) att introduceras i artikeln. Begreppet riskförståelse definieras i artikeln som ”the way people materialize meanings of risk within a social context” vilket återkopplar till teorin om “sense-making” (Weick 1995) som begreppet riskförståelse är inspirerat av.

Artikeln baseras på en fokusgruppsintervjustudie. Totalt genomfördes under vintern 2004-2005 sju fokusgruppsintervjuer: fyra med gymnasieungdomar i åldern 17-18 år (vilka fokuseras i artikeln) och tre med vuxna (referensintervjuer). Sammanlagt intervjuades 27 individer i grupper om 3-5 personer. I artikeln fokuserades riskförståelse bland ungdomar boende i urbana respektive rurala miljöer. Av detta skäl genomfördes hälften av intervjuerna med personer boende i Storstockholm och hälften med personer boende i glesbygd/mindre samhällen i Jämtland.

Proceduren för fokusgruppsintervjuerna såg lika ut för varje intervju, vilket säkerställdes av att en intervjuguide användes. Vid intervjuerna fanns två forskare med, den ena fungerade som moderator för intervjuerna och den andra observerade och förde anteckningar. Varje intervju började med en öppen fråga om respondenternas tankar kring ordet ”risk”. Därefter presenterades mer specifika frågor med inriktning mot olika typer av risker. För att inspirera till mångsidig diskussion användes stimuli (jämför med Gaskell 2000). Här innebar detta att respondenterna

fick tillgång till kort (i spelkortsstorlek) på vilka olika typer av risker fanns presenterade.

Efter att intervjuerna transkriberats analyserades datamaterialet med hjälp av innehållsanalys: I en första läsning söktes underliggande teman i empirin. I en andra läsning kopplades dessa teman samman med den teoretiska referensram som användes i studien. Slutligen gjordes en sammanförande analys där alla aspekter kopplades ihop. Resultaten som presenteras i artikeln baseras på denna innehållsanalys.

Resultaten visar att deltagarna i fokusgrupperna delar *riskperceptioner* över gruppgränserna. Det vill säga i alla grupperna bedömer man samma risker som allvarliga. Däremot skiljer sig grupperna åt i fråga om hur man gör dessa risker möjliga att förstå. Grupperna enas i fråga om riskperceptioner men *riskförståelsen skiljer dem åt*.

Innehållsanalysen visade vidare att det går att hitta vissa specifika förhållningssätt vilka karaktäriserar ungdomarnas riskförståelse. Dessa känns även igen i resultaten från referensgrupperna med vuxna. För det första leder analysen till upptäckten att intervjupersonerna förhåller sig till risk utifrån antingen ”oss” (”us”) eller ”mig” (”me”) vilket innebär att ungdomarnas förhållningssätt till risk präglas av hur de förstår risken som en gemensam angelägenhet, eller som en individuell. För det andra visar analysen att ungdomarna förhåller sig till risk utifrån olika aspekter av plats, där man resonerar om risker ”här” (”here”), ”där” (”there”) eller ”där jag är” (”where I am”). Detta innebär att intervjupersonerna placerar den risk man diskuterar i ett sammanhang av plats, vilket gör risken i sig möjlig att förhålla sig till, se Figur 4.

De empiriska resultaten relateras i artikeln till de två teoretiskt baserade dimensionerna: ”individualism - collectivism” samt ”local attachment – local detachment” vilket ligger till grund för den första teoretiska modellen för begreppet riskförståelse (se Figur 4, nästa sida).

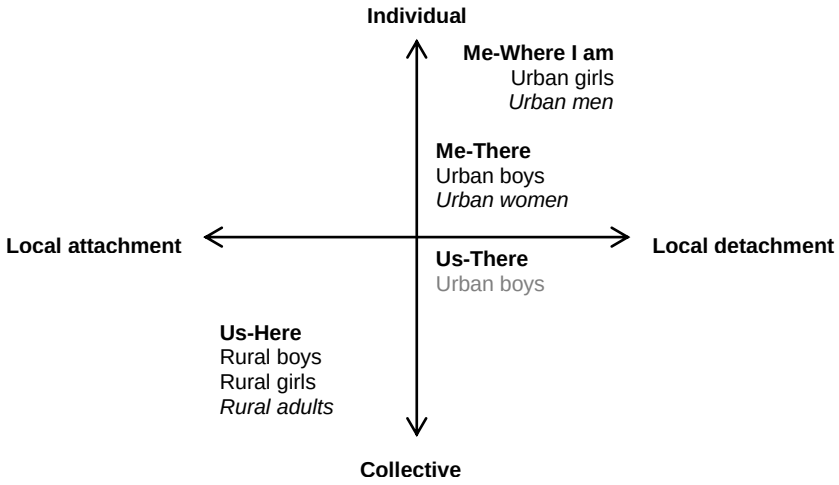

Figur 4) Teoretisk modell för riskförståelse (empiriska resultat inkluderade).[6]

Modellen visar hur de olika grupperna som ingick i studien kan placeras ut baserat på de empiriska resultaten. Den visar också hur denna empiriskt genererade modell kan förstås i relation till två teoretiska dimensioner. Detta innebär således att riskförståelse förklaras i artikeln som människors förhållningssätt till risk utifrån en kombination av de två dimensioner som presenteras i modellen.

Teoretiskt sett beskriver den första dimensionen, individual – collective, i vilken grad individen i sin förståelse är bunden till kollektiva sociala normer i samhället, eller kan förstås som fri att själv skapa sin egen biografi. Den andra dimensionen, local attachment – local detachment, beskriver individens relation till en specifik plats och i vilken grad individen och hennes normer är bundna till denna specifika plats.

Det mest betydelsefulla bidraget från artikeln är att termen riskförståelse introduceras. Begreppet konkretiseras också i en teoretisk modell vilken lägger grund för vidare forskning kring riskförståelse. Empirin visar också att riskförståelse är ett begrepp som kan användas för att synliggöra hur individer med liknande riskperceptioner skiljer sig åt ifråga om sin förståelse av dessa risker, vilket är ett viktigt resultat.

[6] Modellen är hämtad från Artikel I (Wall & Olofsson, 2008), sid. 443.

Artikel II

Traffic safety behaviour among young people in different residential settings: the use of seat belts, bicycle helmets, and reflectors by young people in Sweden.

Som nämnts i beskrivningen för avhandlingsprojektet i sin helhet, är Artikel II och Artikel III, liksom till viss del Artikel IV, sammankopplade på så vis att dessa berör samma empiriska exempel; risker i trafiken. Vilken specifik inriktning de olika delstudierna har skiljer sig dock åt. Artikel II är inriktad mot risker i trafiken och riskreducerande *beteenden* (trafiksäkerhetsbeteenden) i denna kontext. I artikeln har relationen mellan ungdomars riskreducerande beteenden i trafiken och boendemiljö (definierat utifrån storlek på ort, kategoriserat efter invånarantal) studerats.

För att undersöka om och hur storleken på bostadsorten (i termer av invånarantal) kan bidra till att förklara skillnader i riskreducerande beteenden bland ungdomar i Sverige genomfördes statistiska analyser på Trafiksäkerhetsundersökningen. Trafiksäkerhetsundersökningen genomfördes genom en postenkät som år 2001 skickades ut till ett totalt urval om 10 308 slumpmässigt utvalda personer i Sverige (svarsfrekvens 70,8 %). Då delstudien fokuserar på ungdomar exkluderades emellertid alla respondenter yngre än 16 år eller äldre än 25 år, vilket gav ett nettourval om 2854 personer i åldern 16-25 år. Det är detta urval som ligger till grund för analyserna i artikeln.

Trafiksäkerhetsundersökningen innehöll frågor med fokus på olika aspekter av trafiksäkerhet, såväl beteendefrågor som attitydfrågor samt olika typer av bakgrundsvariabler. De frågor som valdes ut som grund för analys var olika typer av riskreducerande beteenden i trafiken (beroende variabler), bostadsort (förklarande variabler) samt kön och ålder (kontrollvariabler). I artikeln studeras beteenden relaterade till flera olika typer av risker i trafiken nämligen användning av säkerhetsbälte (i stadsmiljö respektive på landsvägar); användning av cykelhjälm samt användning av reflex (där det finns vägbelysning respektive där det inte finns belysning).

Deskriptiva analyser genomfördes för att beskriva riskreducerande beteenden i trafiken hos ungdomar i olika boendemiljöer. Fokus i artikeln var dock att explorativt undersöka relationen mellan bostadsort och riskreducerande beteenden vilket gjordes med hjälp av logistisk regressionsanalys (ordered logit regression analysis). Den specifika typ av regressionsanalys som valdes har den fördelen att man kan studera relationen mellan en beroende variabel på ordinalnivå och en uppsättning oberoende variabler. Resultaten som presenteras i Artikel II baseras i första hand på dessa regressionsanalyser.

De statistiska analyserna visade att storlek på bostadsort har betydelse för riskreducerande beteenden bland ett slumpmässigt urval av ungdomar i åldern 16-25 år boende i Sverige.[7] Att förhålla sig till risk i vardagen, i det här fallet risker i trafiken, ser alltså olika ut beroende på vilken plats man bor på.

I artikeln diskuteras resultaten i relation till olika aspekter av trafikmiljöer i termer av fysisk trafikmiljö (exempelvis trafikvolym och transportsträckor) och trafiksäkerhetsfaciliteter (till exempel cykelbanor och vägbelysning). Diskussionen lyfter fram betydelsen av att ta hänsyn till inte bara individens riskförståelse utan också till i vilken fysisk kontext individen befinner sig i. Resultatmässigt är artikelns viktigaste bidrag att den synliggör en aspekt i fråga om betydelsen av plats vad gäller hur människor förhåller sig till risk i vardagen.

Artikel III

Ungdomars samtal kring risker i trafiken: Relationen mellan riskförståelse och platsanknytning.

Den tredje delstudien inom ramen för avhandlingsprojektet är en tillämpning av begreppet riskförståelse med avseende på risker i trafiken. Betydelsen av platsanknytning lyfts särskilt fram och utvecklas teoretiskt. Den frågeställning som behandlas i Artikel III handlar om huruvida kunskapen om och förståelsen för, relationen mellan platsanknytning och riskförståelse kan utvecklas genom att analysera ungdomars samtal kring risker och beteenden i trafiken med utgångspunkt i teorier om platsanknytning.

Den teoretiska referensram som används i studien baseras i första hand på en teoretisk modell presenterad av Gabrielle Pollini (Pollini 2005a; b). Platsanknytning ses i modellen som ett övergripande begrepp vilket innehåller fyra delar: yttre förhållanden (platsens karaktäristika och hur individen interagerar med den fysiska omgivningen), ömsesidigt beroende (hur individen är utelämnad till att förhålla sig till andra människor och deras ageranden), social tillhörighet (hur individen är del av ett socialt sammanhang) samt värdegemenskap (värderingsmässig konsensus) (Pollini 2005a). Genom att titta närmare på individens riskförståelse utifrån denna teori inkluderas såväl sociala som fysiska aspekter av platsanknytning.

[7] För närmare presentation av hur de olika grupperna baserade på bostadsortens invånarantal skiljer sig åt, se Artikel II (Wall 2009d), sid. 9—11.

Artikeln baseras på en fokusgruppsintervjuundersökning. Åtta stycken fokusgruppsintervjuer genomfördes år 2007. Totalt har 36 stycken ungdomar i åldern 16-20 år intervjuats. Hälften av intervjuerna genomfördes med ungdomar i olika områden av Stockholmsregionen och hälften på olika orter i Jämtland. Varje fokusgrupp bestod av en internt homogen sammansättning individer (jämför med Wibeck 2002), i det här fallet innebar det personer av samma kön och i samma skolklass.

Intervjuernas genomförande följde en intervjumall med fokus på trafiken som riskmiljö, speciellt med avseende på tre olika typer av riskreducerande beteenden i trafiken. Dessa var användande av säkerhetsbälte, cykelhjälm och reflex. I denna delstudie användes stimuli i form av lappar i vykortsstorlek innehållandes korta frågor vilka avsåg att lyfta fram olika perspektiv på boendemiljö/plats. De åtta intervjuerna transkriberades på mellanliggande transkriptionsnivå. Därefter gjordes en innehållsanalys på datamaterialet som ligger till grund för de resultat som presenteras i artikeln.

Resultaten visar att de mekanismer som har betydelse för individens riskförståelse i fråga om risker i trafiken kan beskrivas i relation till olika aspekter av platsanknytning. Alla de olika delar av platsanknytning som ingår i den modell som använts i denna delstudie tycks på olika sätt bidra till att förklara individens riskförståelse. Social tillhörighet är emellertid den del av individens platsanknytning som tycks ha störst inverkan på riskförståelsen hos de ungdomar som deltagit i undersökningen. En jämförande analys av ungdomar i Jämtland respektive i Stockholmsregionen visar att ungdomarna i hög grad liknar varandra i sin riskförståelse. I det här fallet tycks det alltså vara så att karaktäristika vad gäller platsanknytning bättre beskriver variationer i individens riskförståelse än huruvida man lever i urban eller rural miljö.

Artikel IV

Structure of meaning and sense-making of risk: An operationalisation of sense-making tested by grouping individuals according to their structure of meaning.

Artikel IV behandlar frågan om huruvida teoretisk utveckling av riskförståelsebegreppet kan bidra till ökad förståelse för relationen mellan å ena sidan individens riskförståelse och å andra sidan hennes beteende. Artikeln är avgränsad till individens meningsstruktur och dess betydelse för hennes riskförståelse.

Meningsstrukturens betydelse för individens riskförståelse har inte tidigare lyfts fram vad gäller riskförståelse och diskuteras heller inte i någon större utsträckning i den teori om meningsskapande (sense-making) (Weick 1995; 2005) som begreppet är inspirerat av. I artikeln görs en teoretisk vidareutveckling av riskförståelsebegreppet genom att meningsstrukturen fokuseras och analyseras. Teoretiskt sett förankras detta företrädesvis i relation till sociologisk/socialpsykologiskt teori om sociala relationer (se till exempel Schütz 1970) vilket utmynnar i en operationalisering av individens meningsstruktur som prövas empiriskt.

Studien baseras på studien Samhälle och Värderingar 2008. Datamaterial består av enkätdata insamlat under 2008 och baseras på ett slumpmässigt urval om 2000 personer boende i Sverige, i åldern 16-75 år (svarsfrekvens 41 %). Enkäten Samhälle och Värderingar bestod av ett stort antal frågor om till exempel risk- och riskreducerande beteenden, riskuppfattningar, erfarenhet av kris, platsanknytning, värderingar och olika typer av bakgrundsvariabler som exempelvis kön, ålder, utbildning, status och lön.

Den operationalisering av meningsstrukturen som görs i artikeln innehåller fyra olika element vilka teoretiskt sett visat sig vara betydelsefulla för individens meningsstruktur: egna erfarenheter, individuell/kollektiv orientering, platsanknytning och social skiktning. För att empiriskt testa operationaliseringen av individens meningsstruktur genomfördes en klusteranalys (”two step cluster analysis”).

Klusteranalysen gav upphov till tre olika grupper vilka skiljer sig åt ifråga om karaktäristika med avseende på meningsstruktur. De tre grupper av individer som bildas benämns som ”the locally rooted”, ”the globally minded” och ”the cosmopolitan”. Utifrån klusteranalysen kan grupperna beskrivas i termer av vad som karaktäriserar dem i fråga om meningsstruktur. Summariskt kan man säga att resultaten visar att ”the locally rooted” bland annat känns igen på sin starka lokala/regionala förankring och kollektivistiska orientering. ”The globally minded” karaktäriseras som grupp bland annat av att de känner stark global samhörighet och

att de är individualistiskt orienterade. Den tredje gruppen, ”the cosmopolitan”, känns igen bland annat på att de inte är bundna till någon specifik plats utan istället inkluderar hela omvärlden i sin meningsstruktur.[8]

I artikeln testas också operationaliseringens användbarhet genom att de tre klustren jämförs vad gäller hur man förhåller sig till risker i vardagen, i det här fallet definierat som beteendemönster i relation till olika typer av risker. Variansanalys (one way ANOVA) visar att grupperna skiljer sig åt ifråga om beteendemönster relaterade till livsstilsrisker; risker i trafiken och ifråga om rökning/eget alkoholintag. Resultaten visade att de lokalt förankrade är den grupp av individer som skyddar sig mest, oavsett vilken av dessa typer av risker som undersöktes. Vad gäller miljö- och klimatpreventivt beteende, vilket var den fjärde grupp av beteenden relaterade till risk som studerades, gick det inte att hitta några statistiskt säkerställda skillnader mellan grupperna men det mönster som visat sig i relation till övriga beteenden upprepades också här.

Det viktigaste resultatet i artikeln är den teoretiska vidareutveckling som gjorts med avseende på individens meningsstruktur. Att operationaliseringen av meningsstrukturen visat sig vara användbar vad gäller att studera skillnader i beteendemönster mellan olika grupper i samhället är också centralt eftersom detta visar att det finns en koppling mellan å ena sidan riskförståelse och å andra sidan beteendemönster.

5.2. Sammanfattning

Genomgången av de artiklar som ingår i avhandlingen illustrerar såväl den teoretiska utveckling med avseende på riskförståelse som gjorts som de empiriska prövningar som genomförts. Tillsammans ger delstudierna en helhetsbild över hur människor förhåller sig till risker i vardagen. Mycket grovt kan genomgången av artiklarna i avhandlingen återknytas till beskrivningen av avhandlingsprojektets syfte och frågeställningar genom illustrationen på nästa sida (se Figur 5).

[8] För en fullständig beskrivning av respektive grupps karaktäristiska, se Artikel IV.

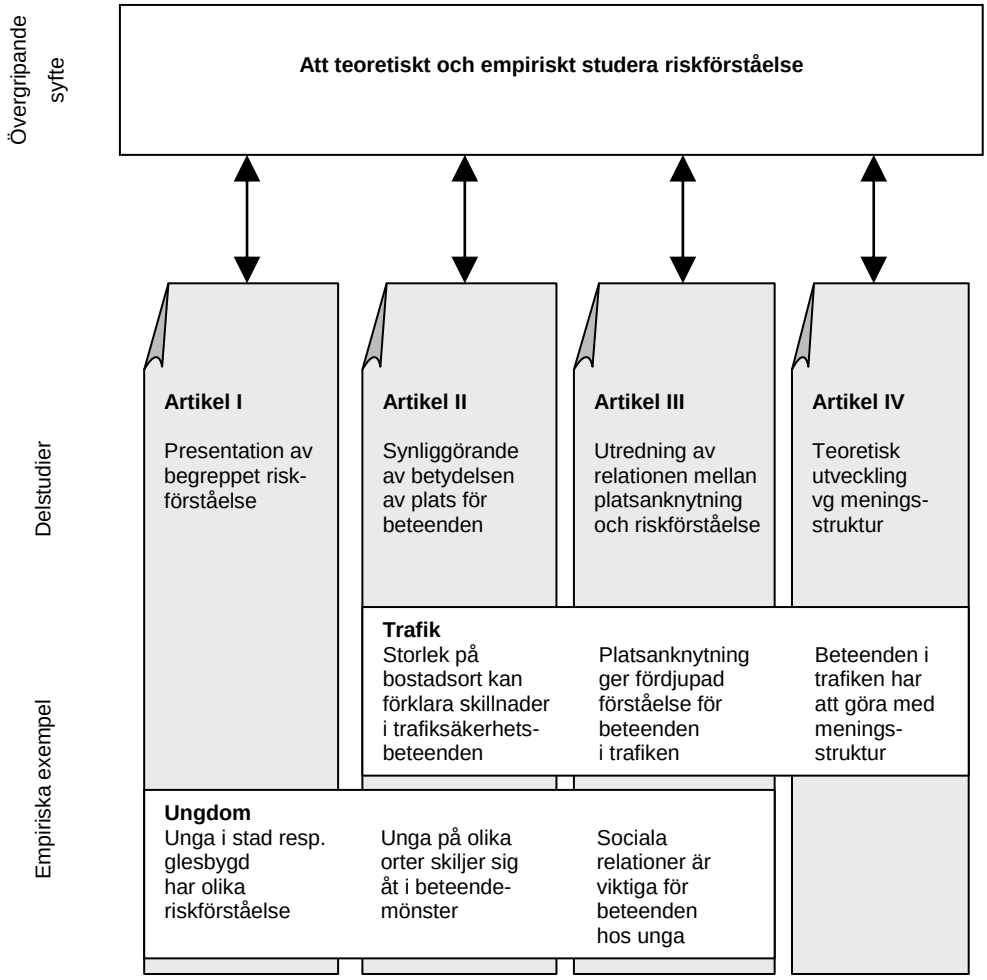

Figur 5) Sammanfattande illustration av artiklarna i avhandlingen.

Figuren ovan visar att begreppet riskförståelse introducerades i Artikel I och därefter vidareutvecklades i därpå följande delstudier. Särskilt har begreppet utvecklats med avseende på dess relation till platsanknytning (Artikel III) samt i fråga om individens meningsstruktur (Artikel IV).

Även platsbegreppet har bidragit till avhandlingsprojektet genom att å ena sidan visa att individens förhållningssätt till plats (Artikel I) och å andra sidan var hon bor (Artikel II) har betydelse för hennes riskförståelse. Vidare har betydelsen av

plats nyanserats genom att begreppet platsanknytning studerats närmare i förhållande till riskförståelse i allmänhet (Artikel III) samt till meningsstrukturen i synnerhet (Artikel IV).

Vad gäller risker i trafiken synliggör figuren ovan att var man bor (Artikel II), platsanknytning (Artikel III) och meningsstruktur (Artikel IV) kan bidra till att förklara skillnader i riskförståelse/riskbeteenden mellan olika grupper i detta avseende. Vidare illustreras ovan, vad gäller hur ungdomar förhåller sig till risk, att de ungdomar som ingått i studien har olika riskförståelse, trots att deras riskperceptioner är lika (Artikel I). Slutligen visar figuren att ungdomar skiljer sig åt ifråga om beteendemönster i relation till risker i trafiken, beroende på var de bor (Artikel II), vilket delvis tycks kunna förklaras i termer av platsanknytning. Detta särskilt vad gäller sociala relationer (Artikel III).

6. AVSLUTNING

Delstudierna i avhandlingen har behandlat begreppet riskförståelse utifrån flera olika perspektiv, såväl teoretiskt som empiriskt. Dess viktigaste bidrag är fördjupningen i fråga om hur individen skapar sin personliga riskförståelse. Dessutom är det centralt att relationen mellan riskförståelse och risk-/riskreducerande beteenden lyfts fram, liksom att teorier vilka lyfter fram betydelsen av meningsstrukturen som bas för individens riskförståelse implementerats genom den begreppsutveckling som gjorts.

6.1. Slutsatser

Avhandlingens övergripande slutsats är att begreppet riskförståelse gör det möjligt att på ett fördjupat sätt beskriva variationer i olika hur individer förhåller sig till risk. Begreppet gör det också möjligt att visa på platsens betydelse för individens riskförståelse då begreppet tydliggör hur meningsskapande sker i social interaktion i individens vardagsliv och på vilket sätt individens platsanknytning är inkluderad i hennes meningsskapande. Genom att studera riskförståelsebegreppets olika beståndsdelar har jag visat att det är centralt att titta närmare på individens meningsstruktur. Detta är särskilt intressant då det visat sig att meningsstrukturen kan ge en djupare förståelse för skillnader i risk- och riskreducerande beteenden.

Avhandlingens delstudier har utgått ifrån olika frågeställningar som på olika sätt relaterar till att teoretiskt och empiriskt undersöka individens riskförståelse. Frågeställningen för den första delstudien i avhandlingen handlar om hur man kan nå en djupare förståelse för ungdomars riskförståelse genom att inkludera betydelsen av omgivande sammanhang. Analysen visade att de empiriska resultaten, som synliggjorde att ungdomarna i studien relaterade risker till sociala och fysiska kontexter, går att relatera till två teoretiska dimensioner. Vad som var särskilt intressant var att ungdomarna som deltog i fokusgruppsintervjuerna hade samma riskperceptioner men att deras riskförståelse trots detta såg olika ut. Studien var avgränsad till ungdomar men referensintervjuerna med vuxna visade samma resultat. Det tycks alltså vara så att riskförståelsen har att göra med i vilket socialt och fysiskt sammanhang individen befinner sig. Detta skulle kunna vara en delförklaring till varför tidigare studier givit låga förklaringsvärden när man försökt förklara riskbeteenden med utgångspunkt i individens kognitiva riskperceptioner (se exempelvis Rippl 2002; Sjöberg 2000a).

Betydelsen av plats och platsanknytning genomsyrar hela avhandlingen, men lyfts särskilt fram i frågeställningarna för delstudie två och tre. Resultaten visar att bostadsort (i termer av invånarantal) delvis kan förklara skillnader i trafiksäkerhets-

beteenden bland ungdomar och att platsanknytning bidrar till att förklara ungdomars beteenden i trafiken. Det senare är inte minst intressant mot bakgrund av att platsanknytningsdimensionen sociala relationer hade särskilt stor betydelse för ungdomars riskförståelse. Detta synliggör hur individens riskförståelse är socialt konstruerad och genom detta platsbunden. Det är alltså inte bara ”plats” i termer av fysiska betingelser och geografi som ingår i den rumsliga dimensionen av riskförståelse, genom att använda Pollinis platsanknytningsteori (Pollini 2005a; b) synliggörs också de sociala aspekterna av detta.

I den sista delstudien i avhandlingen fokuserades meningsstrukturen som bas för individens riskförståelse och då kom betydelsen av platsanknytning att konkretiseras. Det blev genom detta tydligare på vilket sätt platsanknytning inverkar på individens riskförståelse, någonting som alltså på olika sätt visat sig genom hela avhandlingen.

Avhandlingens bidrag till forskningsområdet

I förhållande till andra teoretiska begrepp och perspektiv menar jag att riskförståelse ger en djupare förståelse för hur individen förhåller sig till risk än vad som är möjligt genom att studera individens riskperceptioner (jämför med till exempel Slovic 2000). Genom att den sociala interaktionens betydelse fokuseras i fråga om riskförståelse kan man på ett mer utvecklat sätt analysera relationen mellan hur individen skapar mening kring en risk och de sociala och rumsliga sammanhang som hon har omkring sig, vilket är svårare om man istället utgår ifrån individens riskperception vilken i första hand baseras på individens kognitioner.

Riskförståelse kan också bidra till de teoretiska perspektiv vilka, liksom riskförståelsebegreppet, lyfter fram betydelsen av de sociala och kulturella sammanhang som omger individen. Douglas kulturteoretiska perspektiv på risk (Douglas 1978; Douglas & Wildavsky 1982b) inkluderar på ett bra sätt betydelsen av de kulturella sammanhangen för hur individen förhåller sig till risk det är dock inte särskilt utvecklat vad gäller att analysera variationer vad gäller hur individer inom ett och samma samhälle förhåller sig till risk. Riskförståelse är ett begrepp som är särskilt användbart för att lyfta fram individuella variationer i fråga om hur individen förhåller sig till risk. Vidare bidrar begreppet till att beskriva hur social interaktion inverkar på individens förståelse av risk, liksom för att analysera hur individen tolkar risk i relation till lokalsamhällets rumsliga dimensioner. Detta pekar på att riskförståelse är ett bra begrepp vad gäller att synliggöra variationer i riskförståelse i den heterogena befolkningen, vilket gör det till ett bra komplement till Douglas kulturteoretiska perspektiv på risk.

Den begreppsutveckling i fråga om riskförståelse som gjorts i avhandlingen och de empiriska tillämpningarna har visat att riskförståelse också kan komplettera det sociokulturella perspektivet på risk (jämför med Lupton 1999). Till skillnad från det sociokulturella perspektivet är riskförståelse främst inriktat mot riskförståelse i vardagen, till exempel vad gäller hur individen förhåller sig till risker i trafiken. Genom den begreppsutveckling som gjorts här definieras hur individen skapar sin förståelse för risk och på vilket sätt individens riskförståelse är baserad på en teoretiskt definierad meningsstruktur. Detta är områden som inte tidigare fokuserats inom ramen för det sociokulturella perspektivet.

Med utgångspunkt i de frågeställningar som avhandlingens delstudier utgått ifrån kan följande slutsatser dras:

- Individer med samma riskperception kan skilja sig åt ifråga om riskförståelse, riskförståelse kan därmed synliggöra tidigare dolda variationer i hur individen förhåller sig till risk.
- Genom individens riskförståelse relateras en specifik risk till sociala och rumsliga sammanhang.
- Individens riskförståelse är i viss mån platsbunden: olika livsmiljö inverkar på individens riskförståelse och platsanknytning har särskilt stor betydelse.
- Individens riskförståelse baseras på hennes meningsstruktur vilken består av flera olika element (erfarenheter; individuell/kollektiv orientering; platsanknytning; social skiktning)
- Individens meningsstruktur kan till viss del förklara skillnader i risk-/riskreducerande beteenden.

Dessa synteser bygger på avhandlingens empiriska resultat. Då flera av undersökningarna baseras på fokusgruppsintervjustudier eller är avgränsade till en viss åldersgrupp (ungdomar) kan man inte utifrån dessa slutsatser göra några allmänna generaliseringar giltiga för befolkningen i sin helhet, de kan därmed ligga till grund för kommande hypotestestning. Jag menar emellertid att den *teoretiska* begreppsutvecklingen som gjorts i avhandlingen har ett eget självständigt värde, oavsett de empiriska resultatens generaliserbarhet.

6.2. Fortsatt forskning

Resultaten vad gäller hur ungdomar förhåller sig till risker i trafiken pekar på betydelsen av att inkludera sociala och fysiska kontexter i förklaringsmodeller för ungdomars riskbeteenden. Detta innebär att vidare forskning som syftar till att minska ungdomars olyckor i trafiken särskilt bör inkludera sådana aspekter. Ett sätt att göra detta på är att studera ungdomars riskförståelse i detta sammanhang. På detta sätt finns möjlighet att hitta de mekanismer som styr ungdomars beteenden när de befinner sig i trafiken som gående, cyklister och/eller som passagerare i bil. Studier bör göras på olika åldersgrupper, för att undersöka huruvida riskförståelse kan bidra till kunskap om risk och riskreducerande beteenden i befolkningen i sin helhet. Att den sociologiska trafiksäkerhetsforskningen dessutom är mycket begränsad idag understryker ytterligare att detta är ett mycket viktigt område att arbeta vidare inom.

Vad gäller kunskap som bidrar till minskade olyckor är det också av högsta vikt att gå vidare med riskförståelsestudier med fokus på andra områden i vardagen än trafiksäkerhet. Exempel på sådana områden kan vara brandsäkerhet, skydd mot fallolyckor i hemmet och individens förberedelse (i termer av kunskap och sjukvårdsmateriel) för att hantera olycksfall. Riskförståelsestudier bör kunna bidra till att förklara hur människor motiveras att ta ansvar för sin egen säkerhet i vardagen genom att begreppet beskriver hur människor skapar förståelse för olika risker och på vilket sätt detta är relaterat till hennes risk-/riskreducerande beteenden. Det torde därmed vara möjligt att finna kunskap om individens beteenden i fråga om skydd mot olyckor genom att särskilt studera mönster vad gäller riskförståelse.

Jag tänker mig också att individens riskförståelse kan bidra till att förklara hennes beteenden i fråga om civil beredskap. Hur man förhåller sig till olika typer av risker skulle med andra ord kunna förklara exempelvis hur individen förbereder sig för eventuella längre strömavbrott genom sådant som att skaffa sig alternativ uppvärmning eller att se till att ha matkonserver och gasolkök tillgängligt i hemmet. Ytterligare riskförståelsestudier skulle kunna bidra med kunskap om hur man kan bidra till ökad civil beredskap i samhället.

Ett annat exempel på ett område som skulle kunna utvecklas genom att ta hänsyn till individens riskförståelse är samhälleligt beslutsfattande om förebyggande och hantering av olyckor. Genom att inkorporera beslutsfattares riskförståelse i en modell för beslutsanalys, i stället för att begränsa analysunderlaget till sannolikheter i fråga om risk för olyckor, kan en modell utvecklas som på ett bättre sätt relateras till omgivande sociala och rumsliga kontexter. Detta skulle bland annat ge besluten

bättre förankring och därmed större genomslag vilket kan bidra till positiva konsekvenser vad gäller att förhindra att olyckor uppstår.

Ytterligare begreppsutveckling

Vad jag har visat i avhandlingen är hur individen *skapar* sin personliga riskförståelse i social interaktion med andra men också hur denna riskförståelse är *baserad* på individens meningsstruktur. Begreppsutvecklingen kring individens riskförståelse bör dock fördjupas ytterligare.

Ett område som jag särskilt menar bör studeras är innehållet individens meningsstruktur. Ett första försök till operationalisering av denna meningsstruktur har gjorts men det är centralt att arbeta vidare med detta. Detta är särskilt viktigt eftersom en sådan operationalisering kan användas för att studera riskförståelse och relationen mellan denna och individens beteenden i stora populationer. De teorier som används för att lyfta fram betydelsen av meningsstrukturen för individens riskförståelse har bland annat hämtats från Schütz (1970) och har sin hemvist inom fenomenologin. Detta innebär att teorierna bygger på en idé om att individen skapar mening i social interaktion vilket är särskilt centralt i fråga om att lyfta fram de sociala och rumsliga dimensioner som ingår i ingår i individens riskförståelse. Jag menar att individens skapar riskförståelse i social interaktion men att denna riskförståelse influeras av individens meningsstruktur. De element vilka ingår i meningsstrukturen har formats genom socialiseringsprocesser, vilket ger meningsstrukturen en social och rumslig dimension. Elementen i meningsstrukturen är emellertid sådana att det är möjligt att operationalisera dem för datainsamling med hjälp av enkätstudier. Operationaliseringen av individens meningsstruktur bör dock förfinas ytterligare. Särskilt bör mätinstrumenten utvecklas. Till exempel bör den del som berör individens platsanknytning definieras så att fler aspekter av platsanknytning inkluderas (jämför med Pollini 2005a).

Jag vill också betona betydelsen av att titta närmare på relationen mellan individens meningsstruktur respektive riskförståelse och hennes beteenden. Relationen mellan individens förhållningssätt till risk och hennes beteende är någonting som många forskare ägnat sig åt men ännu finns mycket kvar att göra för att nå fungerande modeller i detta avseende. Särskilt viktigt är det att gå vidare med detta, då kunskap om människors beteenden kan vara av stor nytta för dem som praktiskt arbetar med att förebygga olyckor i samhället.

Vad gäller riskförståelse är min uppfattning att kommande studier i första hand bör inriktas mot ytterligare begreppsutveckling och empirisk tillämpning. Utifrån sådan forskning bör generaliserbara resultat kunna nås. Därefter bör internationel-

la studier göras. Dessa kan vara empiriskt inriktade och bestå av jämförelser mellan olika länder i fråga om riskförståelse, eller syfta till att undersöka det teoretiska begreppets generella användbarhet.

Fördjupning ifråga om rumsliga dimensioner

Hur individen förhåller sig till sociala och fysiska sammanhang och på vilket sätt detta inverkar på såväl individens förståelse för omgivningen som hennes beteendemönster har präglat avhandlingen. Detta område har fördjupats under arbetets gång och fått en allt starkare rumslig dimension. Därför vill jag särskilt lyfta fram de rumsliga dimensionerna av individens riskförståelse som speciellt intressanta att fördjupa i kommande studier.

Empiriskt vore det intressant att titta närmare på plats i termer av boendemiljö. Här kan såväl miljön innanför det egna hemmets väggar som boendemiljö i termer av samhällsplanering och arkitektur i det/de områden man i huvudsak befinner sig i vardagen inkluderas.

Vad gäller den egna bostaden vore det intressant att se på vilka sätt individens riskförståelse inverkar på hur hemmet utformas och inreds. Det skulle kunna handla om individens val i fråga om vilka material som används vid renovering av ytskikt eller på vilket sätt individens förhållningssätt till risk inverkar på hur värdefull egendom (teknik, smycken, konst etc.) kan ingå i inredningen. Ett annat exempel skulle kunna vara att undersöka vilken vikt individen lägger vid estetik kontra olycksförebyggande åtgärder i hemmet och på vilket sätt detta avspeglar sig på hur hemmet inreds. Vidare skulle det vara mycket spännande att undersöka hur den socialt och rumsligt definierade riskförståelsen hos en arkitekt påverkar utformningen av ett hus och på vilka sätt detta inverkar på riskförståelsen hos de som bor i denna bostad.

I fråga om samhällplanering skulle det vara spännande att se hur arkitektens riskförståelse avspeglas i utformningen av ett bostadsområde och huruvida detta har någon betydelse för hur de boende i området förhåller sig till risk. Går det att finna mönster i risk/riskreducerande beteenden baserat på studiet av rådande samhällsplanering i individens livsmiljö? Denna typ av studier skulle kunna bidra till ökad förståelse för de rumsliga dimensionerna i individens riskförståelse.

Slutord

Avhandlingens viktigaste bidrag är den teoretiska begreppsutvecklingen vad gäller individens riskförståelse. Genom att studera riskförståelse finns möjlighet att synliggöra tidigare dolda variationer i hur individen förhåller sig till risk.

Begreppet riskförståelse har särskild betydelse vad gäller att blottlägga hur sociala och rumsliga kontexter inverkar på individens riskförståelse. Vidare kan begreppet lyfta fram hur individens riskförståelse baseras på hennes meningsstruktur. Genom att särskilt studera individens meningsstruktur och gruppera människor utifrån detta går det att finna mönster i fråga om risk- och riskreducerande beteenden i befolkningen. Detta visar att såväl meningsstruktur som riskförståelse kan bidra till att förklara individens risk-/riskreducerande beteenden.

Kommande studier bör syfta till vidare begreppsutveckling inom området. Både individens meningsstruktur och hennes riskförståelse bör studeras närmare, såväl teoretiskt som empiriskt. Riskförståelse kan genom detta bli en del av en väl fungerande och tydligt sociologiskt orienterad begreppsapparat vad gäller hur människor förhåller sig till risk.

7. REFERENSER

Abbott-Chapman, J. & Denholm, C. (2001). "Adolescents' risk activities, risk hierarchies and the influence of religiosity." *Journal of Youth Studies* 4(3):279-297.

Aven, T. & Renn, O. (2009). "On risk defined as an event where the outcome is uncertain." *Journal of Risk Research* 12(1):1-11.

Backett-Milburn, K. & Harden, J. (2004). "How children and their families construct and negotiate risk, safety and danger." *Childhood* 11(4):429.

Barnett, J. & Breakwell, G.M. (2001). "Risk perception and experience: Hazard personality profiles and individual differences." *Risk Analysis* 21(1):171-178.

Bates, B.R., Lynch, J.A., Bevan, J.L. & Condit, C.M. (2005). "Warranted concerns, warranted outlooks: A focus group study of public understandings of genetic research." *Social Science & Medicine* 60(2):331-344.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*, London: Sage.

Beck, U. (2009). *World at risk*, Cambridge: Polity Press.

Beck, U. & Beck-Gernshiem, E. (2001). *Individualization*, Cambridge: Polity Press.

Beck, U., Bonss, W. & Lau, C. (2003). "The theory of reflexive modernisation. Problematic, hypotheses and research programme." *Theory, Culture & Society* 20(2):1-33.

Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*, Lund: Studentlitteratur.

Berger, P.L. & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*, New York: Doubleday.

Boholm, Å. (1998). "Comparative studies of risk perception: A review of twenty years of research." *Journal of Risk Research* 1(2):135-163.

Boholm, Å. & Löfstedt, R. (2004). "Facility siting: Risk, power and identity in landuse planning.". London: Earthscan.

Brown, A.D. (2000). "Making sense of inquiry sensemaking." *Journal of Management Studies* 37(1).

Brown, P. (2009). "The phenomenology of trust: A schutzian analysis of the social construction of knowledge by gynae-oncology patients." *Health, Risk & Society* 11(5):391-407.

Burningham, K. & Thrush, D. (2004). "Pollution concerns in context: A comparison of local perceptions of the risks associated with living close to a road and a chemical factory." *Journal of Risk Research* 7(2):213-232.

Connell, S., Fien, J., Lee, J., Sykes, H. & Yencken, D. (1999). "If it doesn't directly affect you, you don't think about it': A qualitative study of young people's environmental attitudes in two australian cities." *Environmental Education Research* 5(1):95-113.

Daft, R.L. & Weick, K. (1984). "Toward a model of organizations as interpretive systems." *The Academy of Management Review* 9(2):284-295.

Darcin, M. & Darcin, E.S. (2007). "Relationship between quality of life and child traffic fatalities." *Accident Analysis and Prevention* 39(4):826-832.
Day, D. & Lord, R. (1992). "Expertise and problem categorization: The role of expert processing in organizational sense-making." *Journal of Management Studies* 29(1):35-47.
Douglas, M. (1978). "Cultural bias." Royal Anthropological Institute, London.
Douglas, M. & Wildavsky, A. (1982a). "How can we know the risks we face? Why risk selection is a social process." *Risk Analysis* 2(2):49-51.
Douglas, M. & Wildavsky, A. (1982b). *Risk and culture. An essay on the selection of technological and environmental dangers*, Berkeley, CA: University of California Press.
Dunbar, R. (1997). *Samvaro, skvaller och språkets uppkomst*, Stockholm: Nordstedt.
Enander, A. & Johansson, A. (2002). "Säkerhet och risker i vardagen: En studie av uppfattningar, värderingar och beteenden hos allmänheten i sverige. ." Räddningsverket, Karlstad.
Engström, I. (2008). "Young drivers and their passengers: Crash risk and group processes." Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköping: Linköpings universitet.
Essau, C.A. (2004). "Risk-taking behaviour among german adolescents." *Journal of Youth Studies* 7(4):499-512.
Furlong, A. & Cartmel, F. (1997). *Young people and social change : Individualization and risk in late modernity*, Buckingham: Open University Press.
Gaskell, G. (2000). "Individual and group interviewing." In *Qualitative research with text, image and sound*, edited by Bauer, M.W. & Gaskell, G. London: Sage.
Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity*, Cambridge: Polity Press.
Giddens, A. (1994). "Living in a post-traditional society." In *Reflexive modernization : Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, edited by Beck, U., Lash, S. & Giddens, A. Cambridge: Polity Press.
Giddens, A. (2001). *Sociology*., Cambridge: Polity Press.
Gieryn, T.F. (2000). "A space for place in sociology." *Annual Review of Sociology* 26(463-496.
Gioia, D.A. & Thomas, J.B. (1996). "Identity, image, and issue interpretation: Sensemaking during strategic change in academia." *Administrative Science Quarterly* 41(370-403.
Green, E., Mitchell, W. & Bunton, R. (2000). "Contextualizing risk and danger: An analysis of young people´s perceptions of risk." *Journal of Youth Studies* 3(2):109-126.
Greenbaum, T.L. (1998). *The handbook for focus group research*: Sage.
Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. (1989). *Fourth generation evaluation*, Newbury Park, California: Sage.
Hair, J.F., Black, B., Babin, B., Anderson, R.E. & Tatham, R.L. (2006). *Multivariate data analysis*: Prentince Hall.

Harris, S.G. (1994). "Organizational culture and individual sensemaking: A schema-based perspective." *Organizational Science* 5(3):309-321.
Hawkes, G. & Rowe, G. (2008). "A characterisation of the methodology of qualitative research on the nature of perceived risk: Trends and omissions." *Journal of Risk Research* 11(5):617-643.
Hermand, D., Karsenty, S., Py, Y., Guillet, L., Chauvin, B., Simeone, A., Teresa, M., Sastre, M. & Mullet, E. (2003). "Risk target: An interactive context factor in risk perception." *Risk Analysis* 23(4):821-828.
Horlick-Jones, T. (2005). "Informal logics of risk: Contingency and modes of practical reasoning." *Journal of Risk Research* 8(3):253-272.
Horlick-Jones, T. (2007). "Bricolage in action: Learning about, making sense of, and discussing, issues about genetically modified crops and food." *Health, Risk & Society* 9(1):83-103.
Hulland, C. & Munby, H. (1994). "Science, stories, and sense-making: A comparison of qualitative data from a wetlands unit." *Science Education* 78(2):117-136.
Hunt, G., Evans, K. & Kares, F. (2007). "Drug use and meanings of risk and pleasure." *Journal of Youth Studies* 10(1):73-96.
Hylander, I. (1998). "Fokusgrupper som kvalitativ datainsamlingsmetod." *Linköping: Institutionen för Pedagogik och Psykologi, Linköpings Universitet. FOG-Rapport nummer* 42(1401-0283.
Höijer, B., Lidskog, R. & Uggla, Y. (2006). "Facing dilemmas: Sense-making and decision-making in late modernity." *Futures* 38(3):350-366.
Höijer, B. & Rasmussen, J. (2007). "Making sense of violent events in public spaces." *Nordicom Review* 28(1):3-15.
Ifvarsson, C. (2003). "Sensemaking for strategic management control: An empirical study of two firms." Department of Business Administration and Social Sciences, Luleå: Luleå tekniska universitet.
Irwin, A., Simmons, P. & Walker, G. (1999). "Faulty environments and risk reasoning: The local understanding of industrial hazards." *Environment and Planning* 31(1311-1326.
Irwin, K. (2004). "The violence of adolescent life: Experiencing and managing everyday threats." *Youth & Society* 35(4):452.
Jacobson, T. (1991). "Sense-making in a database environment." *Information Processing and Management* 27(6):647-657.
Jamieson, L. (2000). "Migration, place and class: Youth in a rural area." *The Sociological Review* 48(2):203-223.
Kendra, J.M. & Wachtendorf, T. (2003). "Elements of resilience after the world trade center disaster: Reconstituting new york city's emergency operations centre." *Disasters* 27(1):37-53.

Kendra, J.M. & Wachtendorf, T. (2006). "Improvisation, creativity and the art of emergency management " in *DisasterResearch Center Preliminary Paper #357*: University of Delaware

Knight, A. (2007). "Intervening effects of knowledge, morality, trust, and benefits on support for animal and plant biotechnology applications." *Risk Analysis* 27(6):1553-1563.

Krueger, R.A. & Casey, M.A. (1994). *Focus groups*, Thousand Oaks, CA: Sage.

Krystallis, A., Frewer, L., Rowe, G., Houghton, J., Kehagia, O. & Perrea, T. (2007). "A perceptual divide? Consumer and expert attitudes to food risk management in europe." *Health, Risk & Society* 9(4):407-424.

Landgren, J. (2005). "Supporting fire crew sensemaking enroute to incidents." *International Journal of Emergency Management* 2(3):176-188.

Langford, I.H. (2002). "An existential approach to risk perception." *Risk Analysis* 22(1):101-120.

Lesbirel, S.H. & Shaw, D. (2005). "Managing conflict in facility siting: An international comparison." Cheltenham: Edward Elgar.

Lidskog, R. (1996). "In science we trust? On the relation between scientific knowledge, risk consciousness and public trust." *Acta Sociologica* 39(1):31.

Lidskog, R. (2005). "Siting conflicts-democratic perspectives and political implications." *Journal of Risk Research* 8(3):187-206.

Luhmann, N. (1992). "The concept of society." *Thesis Eleven* 31(67-80.

Lupton, D. (1999). "Risk and sociocultural theory." In *Risk and sociocultural theory: New directions and perspectives*, edited by Lupton, D. Cambridge: Cambridge University Press.

Lupton, D. & Tulloch, J. (2001). "Border crossings: Narratives of movement, 'home' and risk." in *Sociological Research Online*, vol. 5.

Lupton, D. & Tulloch, J. (2002). "Risk is part of your life: Risk epistemologies among a group of australians." *Sociology* 36(2):317-334.

Löfstedt, R.E. & Frewer, L. (1998). *The earthscan reader in: Risk and modern society*, London: Earthscan.

Macnaghten, P. (2003). "Embodying the environment in everyday life practices 1." *Sociological Review* 51(1):63-84.

Marial, G. (2008). "Narratives of risk." *Journal of Risk Research* 11(1):41-54.

Mercer, J., Kelman, I., Lloyd, K. & Suchet-Pearson, S. (2008). "Reflections on use of participatory research for disaster risk reduction." *Area* 40(2):172-183.

Morgan, D.L. (1996). "Focus groups." *Annual Review of Sociology.* 22(129-152.

Morgan, D.L. (1997). *Focus groups as qualitative research*: Thousand Oaks: Sage.

Myers, G. (2007). "Commonplaces in risk talk: Face threats and forms of interaction." *Journal of Risk Research* 10(3):285-305.

Olofsson, A. (2009). "Individ och risk". In *Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv*, edited by Olofsson, A. & Öhman, S. Lund: Studentlitteratur.

Olofsson, A. & Öhman, S. (2009). *Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*, London: Sage.
Paulgaard, G. (2002). "Local identities in a'globalised world'." *Young* 10(3-4):95-107.
Peters, E.M., Burraston, B. & Mertz, C.K. (2004). "An emotion-based model of risk perception and stigma susceptibility: Cognitive appraisals of emotion, affective reactivity, worldviews, and risk perceptions in the generation of technological stigma." *Risk Analysis* 24(5):1349-1367.
Pilkington, H. (2007). "In good company: Risk, security and choice in young people's drug decisions." *Sociological Review* 55(2):373-392.
Pollini, G. (1999). "The socio-territorial belonging." *The Territorial Belonging between Ecology and Culture, ed. R. Gubert, The University of Trento Press, Trento, pp. 19Á/100*.
Pollini, G. (2005a). "Elements of a theory of place attachment and socio-territorial belonging." *International Review of Sociology* 15(3):497-515.
Pollini, G. (2005b). "Socio-territorial belonging in a changing society." *International Review of Sociology* 15(3):493-496.
Powell, C. (2007). "The perception of risk and risk taking behavior: Implications for incident prevention strategies." *Wilderness and Environmental Medicine* 18(1):10-15.
Renn, O. (1998). "Three decades of risk research: Accomplishments and new challenges." *Journal of Risk Research* 1(1):49-71.
Renn, O., Burns, W.J., Kasperson, R.E. & Slovic, P. (1992). "The social amplification of risk: Theoretical foundations and empirical allocations." *Journal of Social Issues* 48(137-160).
Renn, O. & Rohrmann, B. (2000). "Cross-cultural risk perception: A survey of empirical studies." London: Kluwer Academic Publishers.
Rippl, S. (2002). "Cultural theory and risk perception: A proposal for a better measurement." *Journal of Risk Research* 5(2):147-165.
Rowe, G. & Hawkes, G. (2001). "Differences in expert and lay judgements of risk: Myth or reality?" *Risk Analysis* 21(2):341-356.
Schütz, A. (1967). *Phenomenology of the social world*, Evanston: Northwestern University Press.
Schütz, A. (1970). *Alfred schutz on phenomenology and social relations*, Chicago: University of Chicago Press.
Siegrist, M., Keller, C. & Kiers, H.A.L. (2005). "A new look at the psychometric paradigm of perception of hazards." *Risk Analysis* 25(1):211-222.
SIKA. (2007). "Vägtrafikskador 2006 [road traffic injuries 2006]." Statens institut för kommunikationsanalys, SIKA, Östersund.
Sjöberg, L. (2000a). "Factors in risk perception." *Risk Analysis* 20(1):1-12.
Slovic, P. (2000). *The perception of risk*, London ; Sterling, VA: Earthscan Publications.

Slovic, P., Fischhoff, B. & Lichtenstein, S. (1977). "Cognitive processes and social risk taking." In *Decision making and change in human affairs*, edited by Jungermann, H. & De Zeeuw, G. Dordrecht: Riedel.

Slovic, P., Fischhoff, B. & Lichtenstein, S. (1980). "Facts and fears: Understanding perceived risk." In *Societal risk assessment: How safe is safe enough?*, edited by Schwing, R.C. & Albers, W.A. New York: Plenum Press.

Starbuck, W.H. & Milliken, F.J. (1988). "Executives´perceptual filters´: What they notice and how they make sense." In *The executive effect: Concepts and methods for studying top managers*, edited by Hambrick, D.C. Greenwich: CT:JAI.

Stevenson, C., Doherty, G., Barnett, J., Muldoon, O.T. & Trew, K. (2007). "Adolescents'views of food and eating: Identifying barriers to healthy eating." *Journal of Adolescence* 30(3):417-434.

Tackett-Gibson, M. (2008). "Constructions of risk and harm in online discussions of ketamine use." *Addiction Research & Theory* 16(3):245-257.

Taylor-Gooby, P. & Zinn, J. (2006a). *Risk in social science*, Oxford: Oxford University Press.

Taylor-Gooby, P. & Zinn, J. (2006b). "Current directions in risk research: New developments in psychology and sociology." *Risk Analysis* 26(2):397-411.

Tolonen, T. (2005). "Locality and gendered capital of working-class youth." *Young, Nordic Journal of Youth Research* 13(4):343-361.

Tulloch, J. & Lupton, D. (2001). "Risk, the mass media and personal biography. Revisiting beck´s ´knowledge, media and information society`." *European Journal of Cultural Studies* 4(1):5-27.

Tulloch, J. & Lupton, D. (2003). *Risk and everyday life*, London: Sage.

Tönnies, F. (1957). *Community and society*, New York: Harper & Row.

Wall, E. (2009a). "Annorlunda ungdomar?" In *Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv*, edited by Olofsson, A. & Öhman, S. Lund: Studentlitteratur.

Wall, E. (2009b). "Kulturteoretiska perspektiv på risk." In *Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv*, edited by Olofsson, A. & Öhman, S. Lund: Studentlitteratur.

Wall, E. (2009c). "Ungdomars samtal kring risker i trafiken: Relationen mellan riskförståelse och platsanknytning " *Sociologisk forskning* 46(3):37-55.

Wall, E. (2009d). "Traffic safety behaviour among young people in different residential settings: the use of seat belts, bicycle helmets, and reflectors by young people in Sweden. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion* 16(4):197-204.

Wall, E. (kommande). "Structure of meaning and sense-making of risk: An operationalisation of sense-making tested by grouping individuals according to their structure of meaning."

Wall, E. & Olofsson, A. (2008). "Young people making sense of risk: How meanings of risk are materialised within the social context of every-day life." *Young, Nordic Journal of Youth Research* 16(4):431-448.
Wallén, G. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, Lund: Studentlitteratur.
Weber, K. & Glynn, M.A. (2006). "Making sense with institutions: Context, thought and action in karl weick's theory." *Organization studies* 27(11):1639-1660.
Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*, Berkeley, California: University of California Press.
Weick, K. (1993). "The collapse of sensemaking in organizations: The mann gulch disaster." *Administrative Science Quarterly* 38(4):628-652.
Weick, K. (1995). *Sensemaking in organizations*, Whetten, D., Thousand Oaks: Sage.
Weick, K. (2001). *Making sense of the organization*, Oxford, UK: Blackwell.
Weick, K. (2005). "Organizing and the process of sensemaking." *Organization Science* 16(4):409-421.
Weick, K., Sutcliffe, K.M. & Obstfeld, D. (2005). "Organizing and the process of sensemaking." *Organization Science* 16(4):409-421.
Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Stockholm: Vetenskapsrådet.
Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper: Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod.*, Lund: Studentlitteratur.
Wibeck, V. (2002). *Genmat i fokus*, Linköping: Linköping University.
Wilkinson, I. (2001). "Social theories of risk perception: At once indispensable and insufficient." *Current Sociology* 49(1):1-22.
Williams, D.R. & Stewart, S.I. (1998). "Sense of place: An elusive concept that is finding a home in ecosystem management." Pp. 18-23, vol. 96: Society of American Foresters.
Willis, H.H. & Dekay, M.L. (2007). "The roles of group membership, beliefs, and norms in ecological risk perception." *Risk Analysis* 27(5):1365-1380.
Zinn, J. (2005). "The biographical approach: A better way to understand behaviour in healht and illness." *Health, Risk & Society* 7(1):1-9.